Poštarina plaćena gotovim.

ŽIVOT

G. XII. OŽUJAK 1931. BR. 3.

Sadržaj

I. Kozelj D. I., Zakon ljubavi str. 97.
Dr. Drago Čepulić, Boljševik osamnaestog vijeka str. 105.
K. Grimm D. I., Brak pred forumom Moskve i Rima str. 113.
Stj. Poglajen D. I., Zapuštena djeca posljedica boljševičkog braka str. 129.
Fiat lux! str. 130.

IZLAZI U ZAGREBU DESET PUTA NA GODINU.

2SS2S

Uredništvo i uprava »ŽIVOTA«: Zagreb I/147, Palmotićeva 31.
Urednik Karlo Grimm D. I.
Pretplata 50 Dinara. Omladini 30 Dinara.
Pojedini broj 5 dinara.

ZAKON LJUBAVI

NADLJUDSKA pojava katoličke Crkve na pozornici čovječanstva i uloga, što je u vjekovnoj borbi između Svijetla i Tmine ona igra, zapanjila je već mnogog velikog i nepristranog povjesničara. I oči, koje ne gledaju povijesti u svijetlu vjere, barem nejasno naslućuju, da je Crkva među nama utjelovljenje onog najvišeg i božanskog, za čim se čovječanstvo u najsvetijim trenucima historije s tolikom žudnjom propinje. Kao njezin osnivač — Bog-čovjek — stoji Crkva među ostalim ljudskim ustanovama kao jedna između njih, slična u svemu drugima, pa ipak tako zagonetna i tako visoko iznad svih ostalih. U svakoj zgodi izbija iz njezinog držanja i vladanja transcendencija, sjaj nadnaravnoga, što se u njoj krije: kad poslije jutra uskrsnuća u mladenačkom zanosu poput nesuzdrživog vihora hrli poganskim svijetom, da prozrači do smrti zagušljivu moralnu atmosferu i svuda s novim svijetlom donese dah novog života; kad u rimskoj areni pred senzualnom i poživinčenom masom heroizmom krvi i mučeničke smrti afirmira vjeru u nevidljivi duhovni svijet i njegova prava; kad se izranjena povlači i silazi u katakombe, da u skrovitosti slavi Raspetoga; kad kao pobjednica nad poganstvom diže u počast Svevišnjem veličanstvene hramove i poput kvasca polako preobražava javni život; jednako velika i nenatkriljiva, kad se hvata u koštac s cezaro-papizmom bizantskih careva, njemačkih, francuskih i engleskih kraljeva, da sačuva duhovnu slobodu i neovisnost Evrope od svake zemaljske vlasti, kao kad protiv kraljeva u carstvu duhova, na polju znanosti brani poklad vjere, te s božanskom samosviješću i veličanstvenim mirom proskribira nadutu mudrost ljudsku, i razbija jaram teorija u modi i oslobađa vjernike od ropstva javnoga mnijenja i duha vremena.

Ali rijetko kada iskače odlučnost i nepopustljivost, neporočnost i svetost Crkve katoličke tako divno i očito kao kad stoji na obrani ćudorednog zakona protiv najsilnije i najneobuzdanije od svih ljudskih strasti čuvajući jedinstvo i nerazrješivost ženidbe i svetost obiteljskog života. Ova — po opstanak ljudskog društva i svake više kulture tako važna i posve fundamentalna institucija — počiva na vulkanskom tlu. Nigdje u dubinama ljudske naravi razorni plamen strasti ne bukti s tolikim jarom i nigdje se tako divlje i slijepo ne zalijeće u nasipe kao upravo na tom mjestu. S tvrdoglavom silovitošću pokušava da raskine obruče, što ga stežu, da se onda preko svih žljebova i korita razlije preko najljepših nasada te užarenom lavom uništi život, koji u njima pupa. Teško ćemo naći moralnu silu, koja bi strasti neustrašivo navijestila nepomirljivo neprijateljstvo i rat do uništenja. Razni filozofski sistemi i nekršćanske vjerske nauke ne usuđuju se odrešito oprijeti njezinoj silovitosti i zapodjeti s njom beskompromisnu borbu.

Poganstvo je na tom polju u teoriji i u praksi potpuno zatajilo, a sramotni poraz upisalo na pročelje hrama božice Venere poznatim riječima: Victrici victorum. U naše dane nakon otpada od Crkve prispio je neovisni, lajički moral do iste točke. Da i ne spominjemo socijalističkih i boljševičkih krajnosti, evo što sudi o savremenoj spolnoj etici jedan od najpriznatijih autoriteta: »U modernim svjetovnim nazorima, i kod mnogih slobodoumnih protestanata, stroga monogamija posve je osamljena, pokraj nekog često opasno naturalističkog promatranja spolnog života. Duh ne zna više naći protiv niže naravi onog heroičkog stava, bez kojeg se u velikim životnim kušnjama i pred sofistikom strasti monogamijski ideal ne može održati. — Nekim ljudima još nikako ne ide u glavu, da sva moderna literatura, koja tako samosvijesno hoće da udara temelje »novoj« spolnoj etici, uistinu i do zadnjeg slova nije ništa drugo nego žalosna, ali časovita zabluda, korisna samo kao poučna ilustracija do kako nevjerojatnih nastranosti mogu doći bez zle volje i ljudi vrlo nadareni. (Förster: Sexualethik und Sexualpädagogik X.) Kako je naime Kant u svojim »Opaskama o osjećaju lijepa i uzvišena« dobro primijetio: »Nigdje ne postaje sklonost tako lako sofistom kao tu, da si izmisli načela po svojoj volji.« I razne kršćanske zajednice, čim su se otrgnule od »stijene Petrove«, popustile su barem u nečem nezasitnoj gladi nečistog demona. Nijedna nije mogla da ga potpuno ukroti i željeznom rukom upregne pod jaram duha i u službu njegovih ciljeva. Nedavno smo bili svjedoci, kako je anglikanski episkopat upravo kukavno i sramotno uzmakao pred drskom nasrtljivošću strasti. Istočnjaci također nisu više čvrsti i kompaktni; njihovi redovi su se uskolebali, i sve češće ozvanjaju glasovi, koji nagovaraju na popuštanje i uzmak.

U općoj neizvjesnosti i zbrci pojmova, gdje su volje slabe i nestalne, a sjetilnost razdražena i razularena, odjekuju s pećine Petrove »urbi et orbi« riječi zadnje enciklike »Casti connubii«: »Budući da su dakle neki očevidno odstupili od kršćanske nauke, kako je od početka predana i nikad prekinuta, te odnedavna našli za shodno da u tom pitanju propovijedaju drugu nauku, to Crkva katolička, kojoj je sam Bog povjerio učenje i obranu ćudoredne čestitosti i poštenja, nalazeći se odasvud okružena ovim propadanjem ćudoređa, a želeći čistoću braka sačuvati neokaljanom od ove sramotne ljage, po ustima Našim, u znak svog božanskog poslanja, visoko diže glas i ponovno proglašuje: svaka upotreba ženidbe, ako se vrši tako, da joj se hotimice oduzima njezina prirodna sila rađanja života, krši zakon Božji i naravni, a oni, koji takova šta čine, kaljaju se ljagom teškoga grijeha.«

Dok čitamo ili slušamo ove riječi, čini nam se, kao da gledamo Isusa Krista, kako se u zaglušnoj buci valova i zavijanju olujnih vihora uspravlja na lomnoj ribarskoj barčici, diže svoju desnicu i veličanstvenim mirom Boga zapovijeda vjetrovima i valovima, i oni ga slušaju. S tolikom samosviješću i s takvom silom

navješta Pijo XI. podivljalom i raspojasanom nagonu zakon, kojemu se mora podvrći, i ideale, kojima mora služiti. On je uvjeren, da su mu predani i ključevi kraljevstva ljubavi, i da je postavljen budnim čuvarom njegova poretka.

Metafizička pozadina.

Najstarija grčka mudrost tražila je u neprijateljstvu, mržnji i ratu, silu, što pokreće bićima, i stvara uvijek nove svjetove. Πόλεμος πατὴρ πάντων bila je čarobna formula Heraklitova. Kod Empedokla se stvaralačko počelo svijeta raspalo u dvije oprečne, antagonistične sile. Jedna od njih razgrađuje svijet, a druga ga zida. »Ljubav i mržnja« su u neprestanoj borbi. Istom se snažni genij Platonov u Simpoziju uspinje na visinu, odakle razabire, da svim stvarima i čitavim životom ravna sila ljubavi (bog eros) obuhvaćajući sve u ljudskom i božanskom zbivanju. Kratko i duboko izrekao je četvrti evanđelista tu istinu riječima: Deus caritas est. »Bog je ljubav«, zato je alfa i omega svega ljubav. Ljubav, što izvire iz srca Božanstva, je počelo svega. Život i gibanje svemira je strujanje ljubavi, koja u nebrojenim mlazovima teče s prepunih vječnih obala, da se prokušana, ojačana i obogaćena povrati onamo »unde sumpsit exordium.« Ona se očituje u fizičkim i kemijskim svojstvima tjelesa, određuje zakone anorganskoj prirodi i njezinom gibanju, te po atrakciji i afinitetu stvara nove oblike i nova tjelesa. U formi nagona i sjetilnih težnja pokreće ona životom animalnih bića. I na početku svakog čina razumne ljudske naravi nalazimo neku ljubav.

Već Plato u Simpoziju razlikuje u erosa dvostruku težnju. Rođen od Siromaštva i Bogatstva, on je od majke (Siromaštva) primio svojstvo, da uvijek nešto treba i traži, a od oca (Bogatstva) baštinio je sklonost, da od svog obilja veledušno daje. U mitološkom ruhu izriče Plato duboku metafizičku istinu. Svako stvoreno biće je po nutarnjem sastavu dijete dvaju oprečnih principa bivanja. Afirmacija i negacija; biće i nebiće; savršenost i njezina granica (nesavršenost) stapaju se u njem tako tijesno, da tvore jedno nedjeljivo biće. Ali najnutarnija struktura njegova ostaje podvojenost (gegensätzlich); iz nje se rađa napetost i nesmirenost, koja giblje napred pojedina bića i čitav kosmos.

Prirodno je, da se u osnovnom životnom pojavu, kakav je čin ljubavi, odrazuje ovo dvostruko naličje naše nutarnjosti. Naše siromaštvo i nesavršenost je razlog, da nas ljubav diže na noge i tjera neprestano naprijed; ona nas vuče izvan nas i približuje srodnim bićima, gdje bismo mogli naći popune i usavršenja, zasićenost i konačnu smirenost. Amor concupiscentiae naziva filozofija tu vrstu ljubavi. Sve, što biva, ljubi tako Boga. Preko bezbrojnih stepenica sve stvoreno od nesavršenog čezne (svako na svoj način) za savršenim, od ograničenog za neograničenim.

Ali s čežnjom za sticanjem i dobivanjem miješa se druga njoj oprečna — težnja za davanjem. Savršenost, koju svako biće mora

imati, da uopće uzmogne težiti za nečim; i novo bogatstvo, koje nakon ispunjene ljubavne čežnje u jedinstvu s nađenim bićem nalazi, hoće da se dalje širi i drugima svoje obilje saopći. Trag je to Božanstva na njem i srodnost s Ocem svega stvorenja. Bog je neizmjerno bogatstvo, ljubav i dobrota, što se razlijeva, širi i daje na sve strane. Sve, što je »rođeno od Boga«, nosi na sebi znak svoga podrijetla; s dijelom njegova bogatstva i savršenosti baštini i prvotno svojstvo Očevo, nesebičnu dobrotu i ljubav. I amor benevolentiae je ures svakog stvorenja.

Samo u Bogu rijeka ljubavi teče jednim pravcem; Bog uvijek daje, a nikad ne prima; dijeli, a ništa ne traži za uzvrat. U stvorova nije tako; dok se struja ljubavi po jednoj strani spušta, po drugoj se diže; jednom rukom daje, a drugu pruža tražeći milostinju. I život čitavog svemira postaje tako cjelina, koju duh ljubavi oživljava i pokreće te čini, da se razni njegovi dijelovi tajinstvenim putevima međusobno traže i nalaze, privlače i zbližuju, primaju i daju, obogaćuju se i od svog bogatstva dijele. To je ono čarobno, bratsko kolo, u koje se zbor stvorenja pod vodstvom duha ljubavi uhvatio te se u skladnom ritmu kreće i približuje zajedničkom cilju.

Proles.

Spolna ljubav samo je posebni odvirak sveopće rijeke ljubavi. Njezin rukav je najširi i najsnažniji, zato u ljudskom jeziku riječ ljubav često označuje naprosto bračnu ljubav. To je u skladu s veličinom zadaće, koju ona ima da izvrši u životu. Svako živo biće sila ljubavi vuče prema njegovoj »drugoj polovici«. »Genij vrste« u njem, svijesno ili nesvijesno, teži za jedinstvom dvaju bića, da se tako obogate, porastu u vrijednosti i postanu plodni. Svaki sam za se oni su nepotpuni i siromašni, zato će sila ljubavi sjediniti »dvoje u jedno tijelo«, da postanu dostatni princip novog života. Drukčije postizava genij vrste svoje ciljeve u životinjskom carstvu, drukčije kod čovjeka. U animalnom svijetu život sam u sebi nema trajne i neprolazne vrijednosti, zato je i obogaćenje u ljubavi samo trenutačno. Sav napor genija vrste upravljen je na to, da se život vrste pomlađuje u uvijek novim pojedincima, da se tako otme zagrljaju prolaznosti i barem u vrsti postigne vječnost, za kojom u pojedincima uzalud teži. Pred tim zajedničkim ciljem pojedinac upravo iščezava. Tragički simbol te istine su insekti, koji ugibaju odmah nakon poroda, ili koje ženka sama ubija poslije noći pirovanja.

Drukčije je to u čovjeka, gdje život svakog pojedinog bića ima u sebi samom i neovisno trajnu i neprolaznu vrijednost. Očito je, da genij vrste i tu ide za stvaranjem novih individua iz punine ljubavi. Ljubav nije ni tu dovršila svoje zadaće združivši dva bića u jedno. Ona ne će da ostane zatvorena u sitne dimenzije dvaju života, gdje bi je sebičnost izrabljivala u nisko uživanje, ona preko njih teži u nove daljine. Čovječja narav nije zadovoljna s is-

krom života, koju može da živi samo u jednom individiuumu. Materija znači siromaštvo i ograničenje njezinih sposobnosti; ona je sputava, da ne može doći potpuno do izražaja i razviti sve svoje nutarnje bogatstvo i sjaj. Zato traži uvijek novih subjekata, da se na njima rascvate u novim, originalnim bojama. Iz međusobne ljubavi dvaju bića treba da niknu uvijek novi cvjetovi. Dobro je zato netko rekao: Ljubav je dijete, koje hoće da se rodi. Dijete, što je spavalo u krilu budućnosti, osjetilo je, da dolazi njegov čas, da su blizu oni, koji će mu dati život. Zato se trgnulo od sna, uzelo čarobnu šipku i taknulo srca mladenaca. Taj dodir probudio je u djevojci i mladiću nove osjećaje i nove čežnje; poveo ih u zemlju ljubavi, gdje u žaru podnevnog sunca niču cvjetovi novog života. Dijete je nevidljivi bog ljubavi, koji na laganim krilima leprša od mladića do djevojke, prenosi od jednog do drugog goruće iskre i potpiruje vatru silnom svojom željom za životom. Dijete je također suveren, koji postavlja zakone za sklapanje braka. Njegove potrebe i njegova sigurnost je tu prvotno mjerilo. A čim je novo ognjište podignuto, dijete sjeda u njegovo pročelje. Ono je misao, koja sve zaokuplja, i plamen, koji sve rasvijetljuje. Kao da su si mladenci pred oltarom samo zato pružili ruke, da zajedničkim silama iz praha ništavila izdignu na svoja ramena novo stvorenje i ponesu ga opirući se jedno o drugo — kroz život. Obadva ženidbena druga instinktivno osjećaju veličinu i važnost ove zadaće. Ženu struktura njezina tijela, naravne sklonosti i sposobnosti upućuju na to, kako je određena, da u njezinoj njivi proklija novi život, da se u njezinom krilu hrani i na njezinim rukama da odraste. Ako joj osjećaj nije iskvaren, ona je spremna da žrtvuje sve za taj cilj, te primi na se i boli i brige i oskudicu, da bude vječni bolesnik i mučenik u životu. »Sve u ženi je zagonetka, i sve u ženi ima jedno rješenje, **biti majkom.**«

A i muževna snaga očeva nestrpljivo čeka, da progovori svoj stvaralački »fiat« i iz svoje punine usreći životom nova bića. U sinu nalazi njegova aktivna i osvajalačka narav najsjajniji triumf nad prolaznošću života. Gledajući u duhu sina on veselo i požrtvovno radi. Iako ode prije, nego plodovi dozriju, polja, koja je on u znoju zasijao, požeti će njegov sin; djelo, kojega on nije dovršio, s pomlađenom i podvostručenom snagom će nastaviti njegova djeca. Kada dijete prestupi kućni prag i iz naručaja majke prvi puta nevinim smiješkom pozdravi oca, istom tada postaje jedinstvo bračnih drugova potpuno. Srce djeteta, u kojem se njihov život i njihova krv stopila u novi život pun nada i obećanja, postaje živa veza, koja ih najčvršće povezuje. Negdanja ljubav može ohladiti; razlika u značaju, domaće razmirice i borba života mogu rasklimati negdanji sklad; u djetetu oni uvijek nalaze žarište, koje ujedinjuje raspršene životne težnje; u njem mogu uvijek da se potraže, prepoznaju i opet nađu njihove duše — oca i majke. Nikakva moralka ne bi ih mogla naučiti ono, što će ih prisutnost djeteta naučiti; nikakva sila ne bi ih mogla skloniti na žrtve i

pregaranja, na popuštanje i opraštanje, koje će za ljubav djetetu učiniti. Ono će biti njihov anđeo čuvar i svojim nemoćnim, sitnim prstićem pokazivat će im staze, kojima treba da idu u obiteljskom životu. Za svaku obitelj bi se moglo reći, što veli Crkva na Svijećnicu promatrajući Isusa u krilu starca Simeona: »Senex puerum portabat, puer autem senem regebat.« »Starac nosaše dijete, a dijete je vodilo starca.« (Ant. Magn.)

Nigdje se možda ne pokazuje dekadencija evropskog društva tako očito kao u potpunom neshvaćanju ove uzvišene zadaće ljubavi i u neprikrivenom egoizmu, koji djetetu poriče i otima kraljevsko prijestolje, s kojeg treba da u obitelji vlada. Tko ne može da razumije veličine, dostojanstva i sreće, što se krije u tom: biti stvaraocem novih ljudskih života i svojom rukom nemoćnim bićima otvarati vrata u život i u beskrajni i neiscrpivo bogati svijet ljudske duše u neizmjerne perspektive, koje se pred njom u vječnost šire, daje si sam poraznu svjedodžbu siromaštva i praznine vlastite nutrine. Zato Pijo XI. snažnim riječima i jakim glasom ističe prvo i najuzvišenije dobro ženidbene veze: PROLES.

Fides.

Novi čovjek i novi baštinik neizmjernih dobara milosti je kao sakriveni magnet, koji privlači i zbližuje muško i žensko. U svijesnom duševnom polju mladenaca međutim jače iskače drugo neprocjenivo dobro ženidbene veze, koje je Pijo XI. izrazio riječju: **Fides.** Prije no će ljubav dozrijeti i uroditi novim životom u djetetu, donosi ona novi život budućim roditeljima. Povijest prvog čovjeka se ponavlja. Kad je Adam probudivši se od sna protro snene oči i začuđeno stao gledati prirodu oko sebe, sve mu se činilo nekud daleko i tuđe; on osjeti, da je sam. Tražio je nadopune i društva u svem carstvu stvorenja, ali ga ne nađe. Bog mu dovede Evu. U taj čas Adam kao da se drugiput probudio, u ženi on prepoznaje »adiutorium simile sibi« i s ushitom je pozdravlja. Moderni psiholozi otkrivaju iste faze u psihološkom razvitku mladića. Kad se iz blaženog sna djetinjstva mladić stane buditi i dolaziti k sebi, počinje se širiti i jaz između njega i svijeta, što ga okružuje. Sve, i njegovi najbliži postaju mu nekud tuđi i daleko. On osjeća, da je u dubini svog bića sam i posebni svijet za se. Poput Adama hoće da se oslobodi osamljenosti, tražeći biće, na kojem će otkriti crte svoga lica i prepoznati vlastiti život. »Nitko s toliko čežnje ne proviruje iz svog zatvora kao mladić. Nitko u svojoj dubokoj osamljenosti tako silno ne čezne za zbliženjem i razumijevanjem kao mladić...« »Ne mogu si predstaviti mladića bez čežnje, to bi značilo, da u njegovoj nutrini nema života.« Živa i bujna mladenačka mašta treba da izgradi porušene mostove do drugih. Mrtva priroda je obično prvo društvo, gdje ona traži ispunjenje svojih čežnja. »Samoća, melankolija, religiozno čeznuće i religiozno naslućivanje — sve se utječe k srcu prirode, jer nam se čini, da ona ima razumijevanja za naše osjećaje.« Iluzija mašte, koja u prvom poletu u sve stvari unosi vlastiti život, ne traje dugo. Lice prirode ostaje ukočeno i mrtvo, iz njezinih dubina ne čuje se kucaj toplog i plemenitog srca, koje bi bilo odraz i slika naše vlastite duše. Istom kada kroz skladan i lijep tjelesni lik mladić ugleda »dušu živu«, on je našao predmet, što odgovara dvostrukoj potrebi erosa za davanje i primanje. Duhovna erotika, koja bi morala biti normalni prelaz do potpune duhovno-tjelesne ljubavi »počiva na polarnosti dviju duševnih forma, koje se izmjenično popunjuju. Naivna, primitivna prirodna forma, koja živi više nesvijesno i spontano, čezne za formom, koja potpuno svijesno i promišljeno izgrađuje svoj život...« Ove se dvije forme, što se u najrazličitijim omjerima susreću, kao dva svjetovna počela. »Mogli bismo ih nazvati žensku i mušku duševnost. Samo iz plodne njihove veze nastaje potpun čovjek.« Kad se nađu, sjedine i stope ove dvije duše, proključa iz njih toliko opjevana »vita nuova«. »Bez ove duhovne strane, rekao bih, da se ni tjelesno, ona vis plastica naravi, ne može razumjeti. Najdublji smisao naravi ispunja se istom onda, kad se obadvoje, i duševno stapanje i tjelesno sjedinjenje, udružuje u tajnu stvaranja novog života. Tako otprilike shvaća normalni psihološki razvitak ljubavi poznati berlinski profesor Ed. Spranger. (Mjesta u navodnicima su iz njegove vrlo raširene: Psychologie des Jugendalters 12 izd.) Prvi i najdublji smisao ljubavnih težnja, što ga njegovo oko kao izvježbana psihologa otkriva u pokretima naravi je izmjenično popunjavanje, njihove duševnosti u prvom redu, kojoj bi tjelesni saobraćaj u zakonitoj ženidbi imao biti samo simbol i produljenje. Ženidbeni vez trebao bi samo da učvrsti i nerazrješivim pečatom zapečati ovo tijesno i uzvišeno životno prijateljstvo. Svečani »da« pred oltarom kao da otvara zadnja skrovita vratašca do najtajnijih dubina duše. Odsad će se dva života potpuno sliti u vanjskom i nutarnjem djelovanju, tako da iste misli i želje i jednaki osjećaji zaokupljaju dvije duše; da im postanu zajedničke nade i radosti, bojazni i žalosti. Nesamo u prvoj mladosti, kroz čitav život, u svim njegovim potrebama i kušnjama oba života će se međusobno popunjavati, jedan drugoga oplemenjivati i dizati na visine skladnog i potpunog života. Kao dvije rijeke, koje su potpuno pomiješale svoje vode te u blaženom zagrljaju proširenim koritom i umnoženom snagom teku k obalama Vječnosti. Ništa ih više ne može rastaviti, ni vrijeme, ni nestalnost i razočaranja, koje ono donosi. Njihovo jedinstvo ne počiva na prolaznom čaru tjelesne ljepote, ili u promjenljivosti sebičnih, vremenitih interesa, veze, koje ih udružuju, spustile su svoje žilje u nepromjenljivim dubinama njihova bića. Njihova ljubav raste iz duboke srodnosti njihove duhovne naravi, i što dalje kroče u životu, to jasnije im se otkriva tajnovita »harmonia praestabilita« njihovih duša. Disonance se mogu uvući i među njih te časovito narušiti sklad, koji među njima vlada; ali ljubav, koja je spustila korijenje u slobodnim predjelima duše te se hrani velikodušnošću i širokogrudnošću duha, nadvladat će sve

poteškoće i nadjačati smrt. Ova intimna zajednica dvaju bića, skladno strujanje njihova života, neprestano prelijevanje svih misli i htijenja, želja i osjećaja, izmjenično davanje i primanje u ljubavi, jedno je od najdragocjenijih i najslađih dobara ljudskog života uopće. Ono je u naše dane jednako ozbiljno ugroženo kao i dijete. Moderni čovjek se u svojoj plitkoj površnosti ne može izdignuti do ovog uzvišenog shvaćanja bračnog života, gdje duh i njegov život vlada nad sjetilima i njihovim potrebama. Grozničava potraga za materijalnim dobrima i nezasitna želja za prolaznim sjetilnim užicima gleda u ženidbi samo instituciju za ugodniji život; kao neki naslonjač, gdje se možeš mirno ispružiti i na račun drugoga hraniti svoj niski i nezasitni egoizam. Razvitak socijalnih prilika (tijesni i prljavi stanovi, rad oca i majke u tvornicama i t. d. u siromašnim slojevima; večernje priredbe, kazališta i ostala zabavišta, sva moguća udruženja, klubovi i organizacije u bogatijih) na cijeloj liniji uništavaju onaj patrijarhalni, obiteljski život pun mira i tihe sreće. Tu je vrelo mnogih obiteljskih tragedija i ponajglavniji razlog, zašto jedinstvo i nerazrješivost ženidbe postaje mnogima nesnosno i nerazumljivo. Zato Pijo XI. ističe napose ove istine: »Brakom se dakle duše vežu i srašćuju i to još prije i tješnje nego tjelesa, a ovo se vezanje ne osniva na prolaznim porivima sjetila ili duša nego na promišljenoj i čvrstoj odluci volje: i iz tog srašćivanja duša, po Božjoj odredbi, nastaje svet i nepovredljiv vez.« Prava ljubav »obuhvaća u obiteljskom životu nesamo međusobno pomaganje, nego treba da se proteže i na to, šta više, da **u prvom redu ide za tim,** kako bi se supruzi međusobno pomagali u dnevnom nastojanju oko punijeg stvaranja i usavršavanja nutrašnjeg života... Ovo uzajamno unutarnje izgrađivanje supruga, ovo neprestano nastojanje da jedan drugoga usavrše, može se s potpunim pravom, kako uči Rimski katekizam, nazvati prvotnim razlogom i svrhom ženidbe... u koliko je u širem smislu ženidba trajna i tijesna zajednica čitavog života.«

Sacramentum.

Treći momenat i treće veliko dobro, koje Pijo XI. ističe kao normu kod sklapanja i prosuđivanja kršćanskog braka je: **sacramentum.** Ta značajka prelazi granice naravne etike i ne ulazi u okvir ovih refleksija. Zlatne zrake milosti Kristove poput ostalih područja ljudskog života preobražavaju i kršćansku ženidbu i uzdižu u nadnaravne visine. Ona postaje sveti simbol tajinstvenog sjedinjenja druge Božanske Osobe s ljudskom naravi i novog nadnaravnog života, na koji se čovjek po tom sjedinjenju rađa. S novim dostojanstvom i čašću nastaju za kršćanski brak i nove dužnosti. Ali u sakramentu izviru i bogate milosti, koje i u obiteljski život donose onu ljubav, koju s tolikim zanosom slavi sv. Pavao: »Ljubav je strpljiva, dobrostiva, ljubav ne zavidi, ljubav se ne hvasta, ne nadima se, ne čini, što je nepristojno, ne traži svoje, ne razdružuje se, ne misli o zlu, ne raduje se nepravdi, a raduje se istini, sve podnosi, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi.« 2 Kor XIII. 4.

I. Kozelj D. I.

BOLJŠEVIK OSAMNAESTOG VIJEKA

(Diderotove ideje o uništenju vjere i kršćanskog braka)

I. Najveći razarač XVIII. stoljeća.

POZNATO je, kako su francuski enciklopedisti svojim spisima i destruktivnom svojom propagandom potkopali u Francuskoj za t. zv. velike revolucije nesamo monarhiju nego i Crkvu. Francuska je onako stala bjesniti na Crkvu, kako to danas čini Rusija. Uveo se napokon »kult razuma«, kojega boginja (»Raison«) zapremi mjesto Gospe u pariskoj crkvi Notre Dame; zameten je svaki trag kršćanstvu u javnom životu, kršćanski je kalendar ustupio mjesto novome, a »dekade« zapremiše mjesto tjedana. Nešto kasnije dođe opet barem kult filozofskog »Vrhovnog bića«.

Sve je to bilo pripravljeno »filozofijom« XVIII. stoljeća. Poučno je pogledati i ispitati, kako su razorne bile te nove ideje napose u Diderota, redaktora Enciklopedije, tog »evanđelja po sotoni«.[1] Mnogi će se liberalan čovjek naših vremena lecnuti na taj oštri epiteton Enciklopedije, što uostalom potječe od čovjeka, koji i najmanje ne stoji na stanovištu pozitivne vjere. Ali dosta je samo malo ogledati Diderotove ideje redom, da se uvidi, kako nije nikakova prazna »deklamacija«, kad žigošemo bezbožnu filozofiju XVIII. stoljeća. I mala smotra tih ideja pokazuje, da je Diderot, ako izuzmemo klasnu radničku borbu i teror kao sredstvo za diktaturu proletera, manje više zastupao sve ono, što danas čak i neke »slobodne» duhove uznemiruje i ogorčuje, a čime hoće Rusija i njezin boljševički Eden da usreće svijet.

Istina je, Diderot je prevrtljiv i ne slijedi uvijek ovih ideja; neke su njih narijetko posijane u njegovim djelima, a počešće zastupa i njima protivne misli. Jer Diderot filozofira prepuštajući se posve momentu. Sa svim tim se jasno vidi, kako je on veći razarač od Voltaire—a i Rousseau—a, kako redom ruši pozitivnu, a onda svaku i naravnu vjeru, kako ruši svaki moral, samo ljudsko dostojanstvo i slobodu volje, svaki red i zakon, ruši obitelj i svaku ženidbu, ruši vlasništvo, ruši auktoritet, odgoju, društvo i civilizaciju. Sve su to dakako teške optužbe, ali ih je vrlo lako dokazati. Jer nisu one tek izvodi iz premisa, što nam ih daje Diderot — ne! On sâm nam meće riječi u usta, i mi ga možemo optuživati njegovim vlastitim izjavama. Želeći prikazati u nekoliko monografija ideje »oca enciklopedije« iznosimo ovaj puta Diderotove misli o uništenju vjere i o braku.

---

[1] J. Reinach, Diderot, Paris 1894., str. 74.

II. Diderot kao moralista

Prije nego što iznesemo rečene misli Diderotove, kazat ćemo koju o tome, kako se Diderot sam smatrao za moralistu, koji hoće da svoj vijek preporodi, i kakav je on uistinu moralista bio.

Diderot ima sigurno donekle i pravo, kad se smatra »moralistom«, jer je on moralizirao i filozofirao više negoli itko drugi u XVIII. stoljeću, u svim svojim djelima, pa bila ona filozofijska ili romani, drame, novele, umjetnička kritika, privatna pisma i slično. On sam piše: »Ja se smatram priličnim moralistom.«[2] Vječno moralizira: kad bi dolazio do svojega prijatelja, glazbenika Gretry-a, pozdravljao bi ga: »dobar dan, pošteni čovječe!«[3]; kad piše Sofiji Volland, uz koju svoju ženu i zaboravlja, piše joj senzualno i opet joj daje pridjevak »kreposna«: »zbogom, kreposna ženo!«[4] Zacijelo je silno uživao, to nam jamči cijelo njegovo biće, kad mu je pjesnik Sedaine videći ga u zanosu nakon uspjeha svoje drame »Philosophe sans le savoir« uskliknuo: »O, dragi Diderote, kako ste lijepi!«[5] Diderot bijaše pristupačan svakovrsnim emocijama pa i »larmoajantnoj«, plačljivoj retorici »kreposti«, kakovu njegovaše njegovo stoljeće. Zato je uostalom i hvalio Engleza Richardsona. Diderot je uživao u svakoj svojoj pozi.[6]

Nas se ovdje izravno ne tiču njegove ljubavne anegdote iz mladosti, niti to, što priznaje sam, da je tri četvrtine svoga života izgubio uzdišući do nogu Frinije, niti to, što na polasku u Rusiju ne misli »na staru i bolesnu« ženu već na Sofiju[8], što kaže, da će nju, »samo nju« tražiti na svojoj smrtnoj postelji[9]. Taj »bračni vez«[10] nije mu doduše prijao, jer »ne pristaje«, veli, »svakome da uzme za uzor Katona«[11]. Nas se sve to, kako rekosmo, izravno ovdje ne tiče, jer ispitujemo teorijsku njegovu etiku, ali sigurno i to pokazuje, kako je posve promašeno uza sve larmoajantne tirade kreposti i uza sve to, što Diderot ne zastupa uvijek svojih najdestruktivnijih ideja, smatrati ga s nekim Nijemcima čak nekakovim idealistom. Windelband ga na pr. zove »Urbild des Tugendenthusiasten«[12]. Takova nerealnog shvaćanja nemaju o njemu njegovi zemljaci. Doumic na pr. kaže, da je njegova »narav sačinjena iz potpunog manjka ma kakova principa«, dok »na površini lako prima sve dojmove.«[13]

---

[2] Diderot, Djela, izd. Assezat-Tourneux, Garnier frères 1875—1876, sv. III., str. 401. Po ovom izdanju je gotovo sve citirano.
[3] Mercure de France od 16. XI. 1913., str. 280.
[4] Djela, sv. XVIII. (list 46.), str. 506. [5] Djela, sv. VIII., str. 352. 383.
[6] Djela, sv. XI., Salon od 1767., str. 21.
[7] Ib., sv. IX., str. 58. [8] Ib., sv. XVIII., str. 245. 246.
[9] Ib., sv. IX., str. 60. [10] Ib., sv. XI. (Salon 1767.), str. 265.
[11] Encikl., izdana u Livornu 1772., sv. IV., str. 545.
[12] Geschichte der Philosophie, Leipzig 1911., str. 423.
[13] Histoire de la littérature francaise, izd. 1918., str. 448.

Diderot se najviše hvata »naravi« i tako nastavlja one francuske tradicije, koje se počinju u Rabelaisu i već u Srednjem vijeku (na pr. u Roman de la Rose) destruktivnom antitezom: priroda — društvo (Physie — Antiphysie) smatrajući »prirodu« naravi, koja ne zna ni za Boga ni za zakone. U tom smislu ima pravo g. Pellissier, kad daje Diderotu, a ne Rousseau-u nadimak »l' homme de la nature par excellence«.[14] I Meister, znanac i prijatelj Diderotov, poredivao ga je »prirodi takovoj, kakovom je on, Diderot, sâm gledaše: plodnoj, rodnoj klicama svake vrste, ali **bez ikojeg načela,** koje gospoduje, **bez gospodara i bez Boga.**«[15] Diderotova etika je zapravo konačno etika hira, krvi, nereda, razaranja. Što nije uvijek jednako razaralačka, to ima zacijelo svoj uzrok u vremenskim i društvenim prilikama, ali i u prevrtljivosti Diderotove ćudi. On sam piše u jednom listu Sofiji Volland, kako su njegovi zemljaci »nepostojani poput vjetrulja«, a to pripisuje podneblju, koje je vrlo promjenljivo, te je »glava stanovnika Langresa na njihovim plećima ono, što je crkveni pijetao nad tornjem: nigda nepomičan u jednoj točki«.[16] Sad se izdavao za »lijepu dušu«[18] i uživao sam u sebi i u svojoj retorskoj, razbarušenoj kreposti, sad je opet uzdizao strasti, ali ne sićušne, već one velike, uzdizao »velike hulje« i »lupeže«. Svagda je bučan, nesređen, senzualan, hirovit, samodopadan: sad je zaplakan, sad razjaren, pun je blata i revolte, nemira, razaranja. U njega se doista vidi, da je bio kao stvoren da redigira Enciklopediju, za koju sam pozitivistički filozof Comte veli, da je bilo naprosto razaračko poduzeće, da je njezino djelo bilo »razarati, ne graditi«.[19]

III. Kako bi Diderot uništio, koliko je moguće, svaku vjeru u čovječanstvu?

Ako nas je već opći pogled na »etičko« naziranje Diderotovo podsjećalo na boljševizam, onda to još mnogo više vrijedi za ovo poglavlje. »Despotizam« (= auktoritet) i »praznovjerje« (= vjera) dva su najveća biča čovječanstva prema Diderotovoj koncepciji. I on se smatrao zvanim, da ih pomogne uništiti. Veselio se nazatku kršć. duha, uživao u pomisli, da tolerancija vlada čak među raznim kršć. sljedbama, te »budući da **tolerancija vodi nužno do nehaja,** ja računam,« veli, »da će kršćanstvo još 200-300 godina živjeti.«[20] Veselio se, što »nigda oba najveća biča čovječanstva, despotizam i praznovjerje, nijesu bila tako žestoko napa-

---

[14] Pages choisies des grands écrivains, Diderot (A. Collin 1919), str. V.
[15] Djela, sv. I., str. XVIII. [16] Djela, sv. XVIII., str. 376.
[17] Djela, sv. XVIII., str. 358. [18] Ibid., str. 237.
[19] Cours de philosophie positive, sv. V., str. 595. (Paris — Bachelier 1841., 5. izd. Paris, Société positiviste 1894.)
[20] Diderot et l' abbé Barth., str. 48.

dana«[21] kao u njegove dane. Uživao je u pomisli, kako je moć Crkve pala.[22] On konstatira, »da, što većma se puk obrazuje i usavršuje, to većma se steže i umanjuje kod njega vjera u natprirodno. Više ili manje vjere u natprirodno je uvijek znak veće ili manje kulture. Promotrite divljake, što ih je sreo Bougainville: u njih je sve čarolija, magija, vračarija, čudo. Čudesa su rijetka roba u nas, je li, abbé, usprkos onog ukusa za čudnovatim, neponjatnim.«[23]

Poput današnjih boljševika želi i Diderot propast vjere i državu bez vjere.[24] Ali znajući »neizliječivu« »sklonost ljudske naravi na praznovjerje«[25], i da »ateizam može biti doktrinom malene jedne škole, ali nigda naukom velikom broju građana«[26] uviđajući dalje, »da pojam o Bogu jednom u glavu utuvljen« nužno »postaje najvažnijim pojmom«[27] i ima silnu moć[28] - uviđajući sve to Diderot se pita, što valja činiti, da se, koliko je moguće, vjera uništi. On ne vjeruje, da se vjera tako lako mijenja, jer je ukorijenjena i ostaje. »Ja znam samo jedno i jedino sredstvo, da se obori kult, a to je, da učinimo svećenike vrijednim prezira zbog njihovih opačina i njihove bijede.« Oni treba da prosjače pred vratima Notre-Dame ili Saint-Sulpice-a i prodaju sakramente i javne djevojke. »Tada će iole razborit otac zaprijetiti sinu, da će mu slomiti vrat, ako bude htio biti svećenik.«[29] Svećenici treba nadalje da budu »neznalice«.[30] Kad je svećenik tako opasan član društva, treba da ga učinimo što manje opasnim. »Što je svećenik svetiji, to je opasniji.«[31] Treba dakle, kad ne ide drukčije, da svećenici budu **neznalice, pokvareni, materijalno slabo situirani ljudi, bez socijalnog ugleda.**«[32]

---

[21] Djela, sv. VI. (Lettres aux académiciens), str. 373.

[22] Diderot et l' abbé Barth., str. 49.

[23] Ibid., str. 26. 27.

[24] U »Planu jednog ruskog univerziteta« želi Diderot u školi ateistički odgoj; ali jer svoj plan piše za caricu Katarinu II., koja nije **mišljenja Bayleova**, da je država ateistâ moguća, to ostavlja i vjeru u nastavnoj osnovi (Djela, sv. III., str. 490.).

[25] Djela, sv. XV., Encikl. (Legislateur), str. 426.

[26] Djela, sv. III. (Plan za ruski univerzitet), str. 517.

[27] Diderot et Catherine II., str. 298.

[28] Strah od poznatog predmeta manji je od straha pred »fantomom« (vjerom). »Fantom ima nogę na zemlji, a glavu u nebu, te nema mjere« (Djela, sv. VI., str. 392.)

[29] Djela, sv. II., Réfutation d' Helvétius, str. 288.

[30] Diderot et Cath. II., str. 298. — Kako je dakle važno, da katolički radnici prionu uz kulturni rad, nesamo uz akciju te prikupljanje pristaša nego i uz studij, da imaju svoju intelektualnu elitu. I Julijan Apostata htijući uništiti kršćanstvo htjede najprije uništiti kršćanske škole.

[31] Ibidem, str. 566. [32] Djela, sv. IV., str. 34. 35.

Kad se već vjera ne da uništiti, jer je »to puzava i žilava biljka, koja ne izumire«[33], treba odabrati »najjednostavniji i najnedužniji fetiš.«[34] Već u »Essai sur le mérite« kaže se za vjeru, da treba da bude »blaga, mirna i vesela«[35], što po Diderotu manjka najviše kršćanstvu, toj »najnesocijalnoj« vjeri.[36]

Nadalje treba rastaviti Crkvu od države, građanski poredak od duhovnog utjecaja. Crkva i država nemaju, veli, ni po biti ni po postanju ništa zajedničko, a »svaka ovisnost, osnovana na prirodnom zakonu, treba da izvire iz biti ili iz postanja stvari.«[37] Država upotrebljava silu, da stekne vanjska dobra, dok Crkva ide za unutarnjim dobrima.[38] »Suvereni zemlje, ne stavljajte nigda zakona svojih pod sankciju bogova, jer ne ćete biti više gospodari opozvati ih.«[39] Opasno je »spojiti naslove Summus Pontifexa i Imperatora«, jer i svjetovna vlast može izrabljivati Boga, ali je važnije to, da bi svećenička moć time porasla: »moći se služiti imenom Božjim, da činimo zlo, vrlo je udobno.«[40] Uopće je svećenik »sumnjivi podanik«, koji se »sad združuje s narodom protiv vladara, sad s vladarom protiv naroda, a sve zato, da utvrdi svoju strašnu vlast.«[41] »Ja ne volim, da u čine suverenstva uđu ljudi, koji propovijedaju biće više od suverena, i koji čine, da to biće kaže sve, što je njih volja.«[42] »Treba li da zakonodavac učini od vjere glavno pokretalo vladina stroja?« pita Diderot. I odgovara: »Ne!«[43] Svećenik, ako ga već ima, treba da bude obični »podanik kao svaki drugi.«[44] Ne smije priznavati nikoju vlast, koja je izvan državnih međa, nikakvog »stranog poglavara«.[45] Da neprijatelj neprijatelja svjetuje, ne bi mu mogao dati rđavijega savjeta negoli Diderot državi. Možda je Diderota kod toga i nesvijesno vodila ljubav k »pozivu« uništiti nesamo »praznovjerje« nego i »despotizam«? Svakako bi Diderot danas bio velika pomoć za boljševičke bezbošce i pokretače svjetske revolucije!

---

[33] Ibidem. [34] Ibid., sv. XIX., str. 477.

[35] Ibid., sv. I., str. 87.

[36] Ibid., sv. XIX., str. 477. — Zanimljivo je i to, da je Diderot uvelike cijenio katoličke ceremonije, koje su i na nj moćno djelovale, kako sam priznaje. On pače misli, da bi protestantizam uništiv ceremonije mogao time uništiti i samu vjeru (Djela, sv. X., Salon 1765., str. 391.)

[37] Djela, sv. XVII. (Encikl.), str. 149.

[38] Ibidem, str. 150. 151. [39] Djela, sv. VI., str. 403.

[40] Ibid., sv. II. (Réfut. d' Helv.) str. 289.

[41] Djela, sv. III. (Plan ruskog univ.); str. 510.

[42] Diderot et Cath. II., str. 564.

[43] Djela, sv. XV. (Encikl.), str. 425, 426.

[44] Diderot et Cath. II., str. 566.

[45] Djela, sv. III. (Plan ruskog univerziteta) str. 514. — I nad školom je samo država (str. 530.)

IV. Diderot o braku.

Boreći se za čistu »prirodu«, koja ne zna ni za Boga ni za kakove zakone, kida Diderot sve vjerske i socijalne veze pa tako svodi čovjeka na životinju. Stoga će sva spolna etika biti u tom, da se održimo, rasplodimo. Iako katkad ima i više od toga, ipak ostaje samo materijalizam, uvijek ostajemo »vjerni zemlji«. U tom sistemu nema ni naravne religije ni naravnog zakona. Razumljivo je, da će posljedicom biti: brak je besmisao. Ogledat ćemo samo neke manje sablažnjive tekstove, a izostaviti kreposnu retoriku (»Pere de famille«), jer znamo, da se Diderot mora samom sebi protiviti gotovo u svakoj stvari.

Sa svojim stoljećem držao je i naš »moralista«, da su divljaci ljudi, u kojih treba da tražimo prvobitnu »dobrotu« čovjeka, koji se kulturom iskvario. Tako se u Dodatku Putu kapetana Bougainvillea opisuje otok Taiti, kojeg su stanovnici živeći po zakonu »prirode« bili sretni sve do dolaska toga kapetana. Vladao je komunizam posjeda i žena. U spolnom pitanju nije se znalo ni za kaki stid ni sramotu. S Evropljanima dođe do divljaka misao opačine i kajanja; dotle je vladao kult golotinje.[46] »Ovaj crni čovjek (jezuita!), koji je kraj tebe i koji me sluša, govorio je s našim mladićima, i ne znam, što je kazao našim djevojkama. Ali naši se mladići skanjuju, a djevojke crvene.« (»Rastanak starca«) Za Diderota jedino »narav« može kazati, što je dobro, što li zlo, a ne Bog, Crkva ili država, koji bi mogli svoj hir postaviti za zakon. U naravi je ljubav samo »fizički nagon« i služi rasplodu, koji pomnožava bogatstvo i služi obrani zemlje. Vrhovna norma je pojedinački i opći interes. Zato braka »u naravi« nema. Preljuba, rodoskvrnuće, uopće svaki seksualni čin je opravdan, ako služi interesu. Brak se »protivi naravi«, jer je »opći zakon sviju bića« promjenljivost.[47] Zato je vjernost »šimera«, postojanost »taština«[48], stid nešto umjetno[49] te nestaje u siromaštvu i bolesti, kad je čovjek bliže »naravi«.

Vjernost se protivi naravi, tvrdi Diderot, jer uzima, da jedno biće, koje misli, osjeća i slobodno je, može biti vlasništvom

[46] I danas vidimo, da sljedbenici Diderota, boljševici u Rusiji i izvan nje, hoće da usreće svijet kultom golotinje. O tome nam zna za Rusiju mnogo pripovijedati Douillet u »Moscou sans voiles«, a za naše prilike dosta je samo spomenuti crnicu Beckericu i njen doček u Zagrebu.

[47] Djela, sv. II. str. 224. — Tu Diderot upotrebljava iste riječi (kako je luđa »zakletva nepromjenljivosti dvaju bića od mesa, pod nebom, koje ni čas nije isto« itd.) kao i u pripovijesti »Mme de Pommeraye (u »Jakobu Fatalisti«): »Prvi puta zakleše se dva bića od mesa na podnožju pećine, koja već u prah padaše, i zazvaše za svjedoka nebo, koje nije ni čas isto; sve prolazaše u njima i oko njih, a oni držahu, da se srce njihovo oslobodilo mijene. O djece! O vječne djece!..« Djela, sv. VI., str. 117.)

[48] Djela, sv. II., str. 242. [49] Ibidem, str. 243.

drugoga sličnog. Na čemu bi se to pravo imalo osnivati? Žena ne može postati predmetom trgovine.[50]

Sad već možemo unaprijed znati, što će bludnik Diderot reći o nerazrješivosti ženidbe. »Nerazrješivost braka je protivna nepostojanosti, koja je tako naravna čovjeku.«[51] To je samo suvišno kinjenje. U sistemu našeg »moraliste«, gdje ljubav služi samo vrsti (vidi dramu »Fils naturel«), »vjernost, taj rijetki fenomen, je uvijek samo tvrdoglavost i muka, koja je za »naravna« čovjeka samo »šimera«.[52] I naš filozof pokazuje se još slabijim psihologom, kad braneći rastavu braka veli: »Mogućnost rastaviti se učinila bi, da bi se supruzi međusobno štedili. Sloboda odijeliti se učinila bi, da bi se rijetko odijelili.«[53] »Rastava bi umanjila broj neženja, koje valja smatrati u valjano uređenoj državi glavnim kvariteljima ćudoređa u krajevima, gdje ta rasa cvjeta.«[54] »Obećanje nerazrješive ženidbe čini i mora da stvori gotovo toliko nesretnika, koliko i muževa.«[55]

Brak je sasvim životinjski čin: »prednost, koju daje ženka jednom mužjaku pred svim ostalima«, a to se »predpostavljanje ne opaža samo u ljudskoj već i kod drugih životinjskih vrsta.«[56] »Nije u naravi, da čovjek uzme samo jednu ženu«, dakle zadovoljiti se jednom ženom[57]. Diderot brani blud, uživa u javnim djevojkama[58], a da i ne govorimo o njegovoj prljavoj fantaziji i njegovoj pornografiji. Što je ženidba za nj, to se ne može ovdje napisati; svakako je »jedan od najmanje važnih, najbizarnijih zakona«[59], »jedno glupo i mrsko stanje«[60].

Diderot izričito ne će da zna za bilo kakovu »čast« braka[61]; žena je tu samo, da rađa.[62] »Tko ljubi, taj samo ljubi«[63] (t. j. ide za rasplodom vrste!) i baca pod noge razum.[64] Zato je ljubomor smiješan, jer je posljedica lažne predodžbe, da je ljubljena osoba vlasništvo.[65] Stoga je i bračna nježnost, pače i sama materinska ljubav tek »pusto hvastanje«, koje je više na jeziku negoli u srcu[66], i u koje se sam Diderot najbolje razumio.

Mislimo, da nije potrebito sve te ogavne misli, na koje se stresa u čovjeku sve, što je plemenito, još i pobijati. Diderot posve neispravno shvaća ljudsku razumnu prirodu, prihvaća etno-

[50] Ibidem, str. 224. [51] Diderot et Cath. II., str. 197.
[52] Djela, sv. III. (Dodatak putu Boug.), str. 242.
[53] Diderot et Cath. II., str. 197. [54] Ibidem, str. 198.
[55] Djela, sv. XIX. (gđci Volland), str. 185.
[56] Djela, sv. II. (Dodatak putu B.) str. 241. 242.
[57] Ibidem, sv. XIX. (gđci Volland), str. 64.
[58] Diderot et Cath. II., str. 238. i dalje.
[59] Djela, sv. XIX., str. 113. [60] Ibidem, str. 114.
[61] Ibid., str. 115. [62] Ibid., str. 116.
[63] Ibidem, str. 241. [64] Ibid., str. 238.
[65] Djela, sv. II., str. 243. (Dodatak putu B.)
[66] Ibid., str. 237.

logijske zasade, kojima se danas svaki ozbiljni etnolog smije, on posve neozbiljno zamišlja društvene posljedice svojih »misli«, on se nimalo ne obazire na prava Stvoritelja i na zahtjeve Njegove objavljene nauke. Dosta je, da samo dozovemo u pamet današnje prilike u Rusiji: jadno stanje djece i njihove odgoje! Kuda to vodi ljudski rod već na ovom svijetu, a kuda tek na onom preko groba? Veliki Apostol naroda govori u svojoj poslanici Korinćanima: »Ne varajte se: ni **bludnici,** ni idolopoklonici, **ni preljubnici, ni mekoputnici... ne će baštiniti kraljevstva Božjega.**« (1 Kor. 6, 9 10.) Tako je Diderot svojim idejama pravi preteča boljševizma, a pristaša je imao, kako vidimo, još u doba Apostola naroda, pače otkako je čovjek nosilac pokvarene, pale prirode. I ako ne boljševizam, a ono barem mnoge boljševičke misli, među njima i misli o Bogu i braku, mogu kao i druge slobodnomislilačke, slobodnozidarske misli »tražiti kontinuitet... još u prastara vremena, kod starih Egipćana i Grka «[67] Bezbožna i nemoralna praksa uvijek je tražila i teorijsko opravdanje. I stoga bi svaka ovakova ideologija, pa i Diderotova, morala potaknuti misaonog čovjeka, da ispita svoju savjest, ne pomaže li možda i on svojom praksom dokazivati ovakovih teorija. **Dr. Drago Ćepulić.**

[67] Slobodno zidarstvo, Miniaturna biblioteka sv. 53—56, Novi Sad 1928., str. 16.

BRAK PRED FORUMOM MOSKVE I RIMA

Veliki naš biskup i narodni učitelj, Strossmayer pisao je dne 18. lipnja 1883. ruskom učenjaku i obraćeniku, o. Martinovu D. I. ove značajne riječi: »Sv. Otac zaslužuje sasvijem posebnu ljubav Slavena. On i kardinal Bartollini veliki su prijatelji slavenske stvari. O moj dragi prijatelju! Kako mi iz srca vadite riječi, kad govorite o toliko željenom obraćenju ruskoga naroda. Jest! Treba da žrtvujemo sve svoje sile duše i srca za tako uzvišenu svrhu. Po mojem mnijenju je glavna zadaća Crkve katoličke i sv. Stolice u ovom vijeku: približiti se Slavenima, što je više moguće, osobito u Rusiji. **Predobivši nju za božansko jedinstvo Crkve katoličke predobiven je ujedno cijeli svijet, koji ima još pozitivne vjere.**«[1] A u »Glasniku« svojih biskupija piše g. 1882. o ruskoj crkvi ovo: »Najveći i najvažniji ogranak crkve pravoslavne, crkva ruska, je li slobodna i u svom apoštolskom zvanju neodvisna? Pače je li ona, odkad je patrijarkat moskovski sa sinodom petrogradskom zamijenjen, u pravom smislu crkva ili samo njeka vrst zavoda državnoga? Na svaki način znam za cielo, da i sami najumniji i najvažniji državnici u Rusiji priznaju, da u crkvi ruskoj nema dovoljno života i snage, da svlada one opasne nauke i težnje nihilističke, koje je sam pakao izrigao. A ne će te snage i života biti ni onda, ako se patrijarkat moskovski uzpostavi, kako to njeki žele, ne će ga biti sve dotle, dokle se sa crkvom zapadnom ne izmiri i iz nepresahnjivoga izvora sveobćeg jedinstva crkvenoga novi život i novu snagu za postignuće svoga apoštolskoga zvanja ne uzcrpi.«[2] Kako je veliki biskup stvari tako reći do u dno zagledao, pokazuje kasniji tok povjesnice. Kantizam i marksizam, što niknuše na tlu uzoranom i zasijanom protestantizmom, počeše roditi u mekoj slavenskoj duši, koju ruska crkva sputavana državnim okovima nije mogla učiniti otpornom prema ovako razornim nametnicima. I danas se već zapažaju posve jasno obrisi velike svjetske konstelacije: sve, što »još pozitivne vjere« ima, računa s Rimom, upire oči u nj, a sve, što te vjere nema, okreće se k Moskvi kao svojoj Meki. Moskva — Rim! S pravom se već opetovano isticali kao najljući, da jedini neprijatelji, kao nevjera i vjera. [3] Rim i jedino Rim uspješno, jasno i od-

[1] List je pisan franceski. Original u »Bibliothèque slave« (Paris), prijepis u mene.

[2] (Cepelić-Pavić), Josip Juraj Strossmayer, Zagreb 1900—04, str. 755—6.

[3] Na očigled tih činjenica upravo je nepojmljivo, kako može pisac »Kratkog pregleda jugoslovenske književnosti« (knjiga treća, Miniaturna biblioteka, Novi Sad 1931., str. 26.) pisati: »širenjem protestantizma, bila bi se kod nas

lučno brani najosnovnije pojmove i prava pojedinaca i cijeloga društva, te nastoji svim silama spasiti Evropi one dragocjenosti, što Moskva hoće da raskući poput dragulja svojih nekadašnjih vladara. Jedna od najvažnijih vrednota, o koju se bije ljut boj, jest i — brak ili ženidba.

I. BRAK PRED FORUMOM MOSKVE.

a) boljševička praksa.

Prema svjedočanstvu vrsnoga orijentaliste o. Schweigla D. I. registrira Rusija osim Ukrajine godišnje oko 200.000 ženidbenih rastava;[4] a jedan očevidac svjedoči, da u Moskvi samo jedan državni matičar kraj svega toga, što nema dužnosti prijaviti svaku ženidbu, dnevno bilježi po 25 ženidaba i 10 rastava.[5] Pod izlikom, da treba svuda i riječju i djelom dokazivati emancipaciju od »buržujskoga morala«, traže mladići »uime drugarstva« od ženskih, da im se podaju. I da ne bi na njih pala sumlja očijukanja s »buržujstvom«, znaju mnoge takovim zastupnicima i oduševljenim pristašama »proleterskog morala« nasjedati.[6] Douillet, i sam očevidac, pripovijeda između ostaloga i to, da je Ščučev, pregledavač putnih isprava u Čeljabinsku nalazio sumljivima papire onih ženskih, s kojima se želio »pozabaviti« on — oženjen čovjek. I puštao ih tek, pošto je zadovoljio svoju strast pa makar i uz stražarsku asistenciju, ako već drukčije nije išlo. I sve je to radio nekažnjeno, dok jednom ne osramoti žene i kćerke nekoga visokog činovnika, što je u Moskvi vedrio i oblačio. Ali i tada dobije minimalnu kaznu, te poslije nje bude opet namješten na staro mjesto![7] O. Schweigl pače zna za slučaj u Samari, gdje je otac želio prijaviti za upis ženidbu s vlastitom kćeri, s kojom je već dvoje djece rodio. Državni ga činovnik odbio, jer sovjetski zakon od g. 1927. određuje u 6. članku, da se ženidbe rođaka izravne loze ne upisuju. »Stvar se potjerala i do vrhovnog suda, koji je doduše odobrio postupak državnog činovnika, ali i »ženidbene drugove« ostavio nekažnjene, budući da se ženidbi niti zdravstveno ne može ništa prigovoriti, kad je zdravija negoli na pr. ženidba dvoje sušičavih!«[8] Mislim,

razvila posebna književnost... Drugim bi putem pošla naša istorija, jer protestantizam je jedan od glavnih uzroka, da se je kultura na Severu Evrope razvijala harmoničnije i etičnije od kulture na jugu.« Nama je poznato, da je protestantizam odgovoran za »harmoničnost« i »etičnost« kulture na sjeveru, samo će objektivnoj povijesti biti jako teško kraj francuske revolucije, seljačkih buna i današnjeg boljševizma, za koje se zna, odakle vuku lozu, pokazati, kako je ta kultura »harmoničnija« i »etičnija« od katoličke. Uostalom čudno nam je, da ovakove tvrdnje čitamo baš u »Miniaturnoj biblioteki«, jer ako se ne varamo, to se nimalo ne slaže u našim prilikama s »verskom trpeljivosti«, kako je ista biblioteka drukčije zastupa.

[4] U članku: Soviet-Familie, Orientalia christiana 1925., str. 172.

[5] Por. »Život« 1930., str. 149.

[6] Lyon, La Russie soviétique, str. 174.

[7] Douillet, Moscou sans voiles, str. 125. 126.

da je za naše »buržujske mozgove« i ovo nekoliko primjera dosta, pa stoga si ogledajmo malo

b) boljševičko ženidbeno pravo!

O tom pravu vrlo dobro primjećuje o. Schweigl: »Još Rusija nije imala boljševičkog zakonika ni o radu ni o gospodarstvu ni o šumarstvu ni kaznenog zakonika ni rastave Crkve i države, a već je izašao ženidbeni zakonik u obliku dekreta narodnih povjerenika od 17. prosinca 1917., koji u glavnom još i danas vrijedi. Ako promotrimo današnji ženidbeni zakonik, naći ćemo potvrđeno ono, što nekoć reče Lenjin: s obzirom na porodicu, s obzirom na ženu u porodici »nije ostao kamen na kamenu.«[9]

Ponajprije otimlje ruski ženidbeni zakonik u najnovijoj svojoj redakciji (od g. 1927.) u 2. članku brak Crkvi i vjeri: »isprave, koje dokazuju, da ženidba postoji po vjerskim ceremonijama, nemaju nikakove pravne valjanosti.« Taj članak nam odaje prvu karakteristiku boljševičke ženidbe: ona je **potpuno izgubila vjerski i dobila čisto profani značaj.**

Drugu značajku donosi članak 25., koji potpuno ignorira ženidbeni ugovor te prenosi bit ženidbe i sve pravne posljedice na fizički čin. To drugim riječima znači, da su djeca po »građanskim pojmovima« nezakonita posve izjednačena sa zakonitom djecom, i da između prostoga priležništva i ženidbe nema razlike. I samo je dosljedno, kad u članku 3. zakon dopušta, da mogu postojati i »neupisane ženidbe«, kad im članikom 16. daje ista prava kao i »upisanim« te napokon, kad nema nikakove kaznene sankcije za bigamiju.

Treća značajka boljševičke ženidbe slijedi opet iz druge: naime potpuna razrješivost njezina »kako zajedničkim sporazumom, tako i na zahtjev jedne od stranaka.« (članak 18.) Ako je naime bitnost ženidbe samo u fizičkom činu, a ne u ugovoru, tada nije potrebita nikakova stalnost ženidbe. Za djecu se želi država pobrinuti, koja i onako smatra roditelje tek svojim povjerenicima u odgoji djece. Tim su sovjeti samo korak bliže općoj kolektivizaciji, koja im je toliko na srcu, i kojoj imaju da posluže i zakoni o nasljedstvu i slični, što uređuju privatno vlasništvo.

c) boljševička ideologija.

Brak je »tek ostatak ruševne prošlosti« piše A. Kollontaj, sovjetska poslanica u Norveškoj.[10] »Stari oblik porodice postaje naprosto zaprekom napretka; on nekorisno odvlači radnice od korisnijega i ozbiljnijega posla... Stara porodica je svršila svoje.«[11] »Namjesto bračnog ropstva prošlosti, namjesto nerazrješivog braka osnovana na ropstvu žene jedinstvo ljubavi i drugarstva,

[8] U članku »Der bolschewistische Ehe- und Familienkodex von 1927.« u »Stimmen der Zeit« 1930/31., str. 349—50.

[9] Ibidem. Što slijedi o boljševičkom zakonodavstvu, upire se na taj izvještaj, gdje će cij. čitač i više toga naći.

[10] U »La famille et l' Etat communiste«, Paris 1920. cit. kod: Barde, La menace du communisme, str. 49. 50.

[11] Ibidem, str. 9. i 21.

jedinstvo dvaju jednakih članova komunističkog društva, oboje slobodnih, oboje neodvisnih, oboje radnika... Namjesto zasebnih, egoističkih porodica podići će se velika opća obitelj radnička, u kojoj će svi radnici, muževi i žene, biti prije svega drugovima... Novi odnosi osigurat će čovječanstvu sve slasti slobodne ljubavi, oplemenjene pravom društvenom jednakosti obaju ženidbenih drugova.«[12]

Druga jedna zatočnica boljševičke ženidbe Marta Bigot piše: »Plaća... bila je za ženu otkrivenjem o mogućnosti njezine vlastite neodvisnosti... One osjećaju, da žena uzdržavana zakonski ili kako drugačije nije slobodna. Pa i one, što su kusale malo gorak med neodvisnosti, volit će njega negoli sve nazovislasti kućanskog ropstva.«[13] Sve to i mnogo drugo, što boljševički ideolozi muškoga i ženskoga roda pišu, samo su daljni izvodi Marksove nauke, sadržane u njegovu »Proglasu«: »Porodica u potpunom smislu postoji samo za građanstvo; ali ona dobiva svoju dopunu u ništenju (prisilnom ukidanju) svake porodice kod proletera i u javnoj prostituciji... I jedna i druga će nestati s propašću kapitala.« A prema Lenjinu valja s Marksom reći, da se o sreći žene, vezane na domaće ognjište može tek »deklamirati«, uistinu pak da je ta vezanost pravo ropstvo, jer da je »kućanstvo uopće najneproduktivniji, najbarbarskiji, najmučniji posao od svih..., nisko, poživinčuje i sterilno je.«[14] Sa strahom u duši i zebnjom u srcu slušamo, gdje iz svih tih navoda probijaju nama Evropljanima iz domaće socijalističke i komunističke ideologije tako poznate nesuvisle fraze o »emancipaciji žena« i o »slobodnoj ljubavi«, koje se pokušavaju i obrazložiti kakvim takvim dokazima.

Prije nego što kratko sistematski izložimo te dokaze, iznijet ćemo nekoliko citata sa »zapada«, koji daju mnogo misliti, i koji tek pravo daju razumjeti svu važnost okružnice »Casti connubii«. Kus-Nikolajev ne stidi se pisati u svojoj knjizi »Moral dviju klasa« ovo: »Moralno zgražanje (građanina) radi slobodne ljubavi je samo obični trik, kojim treba provocirati zgražanje cementiranih mozgova filistara obojega spola. Jer filistar ne će i ne može nikad razumjeti, **da je slobodna ljubav prvenstveno sloboda duha, a onda tek sloboda tijela...** Današnji brak je, — kao što je već rečeno, rezultat određenih ekonomsko-socijalnih uslova. I on će se promijeniti čim se izmijeni sistem privrede. **Slobodna bračna zajednica je jednako tako jedina logična zajednica muža i žene u novom

[12] Ibidem. Boljševički ženidbeni zakon zaista i daje ženi sasvim ista prava kao i mužu tako, da muž zapravo nema prava zapovijedati u kući, jer to pravo postaje iluzornim svakom ženinom mušicom; žena pače nije vezana na muževo prebivalište, nego može ići, kad je volja, i biti, gdje je volja (Por. čl. 9. zakona od g. 1927.)

[13] U »La servitude des femmes« cit. kod Barde, La menace du communisme, str. 50.

[14] Lenjin, Le pouvoir des Soviets et la femme; por. La menace etc., str. 50.

društvu, kao što je današnji konvencionalni brak logična posljedica današnjeg društvenog poretka.«**[15] Pa opet veli: »Supremacija muškarca uništila je svaki psihički dimorfizam između muža i žene, formirala ženu kao neuspjelu, loše retuširanu fotografiju njegovih pretenzija, ucijepila joj krv u načela i shvaćanja, koja su diametralno oprečna njenom duševnom životu, zavrnula njenu konstrukciju i svela njen individualitet na ništicu. Monogamski brak je postao rodilište, institucija slična pučkoj kuhinji i jeftinom hotelu u predgrađu, gdje trpeza i krevet zauzimaju cio interes.«[16] »Oni, koji se vole, jesu muž i žena« glasi definicija Saint Justa« piše Kus na drugom mjestu[17], pa se čak kasnije okušava i u logici: »Upravo radi toga što je ljubav stvaralačka snaga, ne može biti ušarafljena u jedan tradicionalni moral.«[18] To bi, čini se, želio biti nekakav dokaz »ex visceribus causae — iz prirode same stvari!« A da ne bude ni drugom spolu krivo, kao da možda nisu isto tako »napredne« kao i g. Kus-Nikolajev, evo samo jednog citata iz knjige: »Sudbina žene« «Kriza seksualne etike«, što ju je napisala dr. Julka Chlapec-Djordjevič: »Pre svega bi trebalo temeljito reformirati bračne zakone, koji nikako ne odgovaraju današnjim prilikama, jer su nastali pod fiksijom (bit će valjda: fikcijom?) intelektualne inferiornosti i ekonomske zavisnosti žene. Najveća nazadost bračnog zakona leži u tome, da oni previše šablonizirajn i ne priznaju individualno diferenciranja ljudskih bića. Za njih eksistiraju kompaktne mase bez manjina i izuzetaka. Bračni zakoni dodeljuju prava i dužnosti ne po ličnim željama ili svojstvima i zaslugama, nego po seksualnim organima... Današnji bračni zakoni demoraliziraju. Oni razvijaju kod muža megalomaniju, nadutost, a uništavaju kod žene samopouzdanje i osjećaj dostojanstva. Zato od nekoliko godina na ovamo u svim naprednim zemljama rade korporacije i pojedinci sa neobičnom intenzivnošću na izmeni porodičnih i bračnih zakona, koji opet prave potrebnim izmenu socialne politike dotičnih zemalja. Najdalje su proveli izjednačenje čoveka i žene Sovjeti.«[19]

d) boljševički dokazi.

Iz dosele navedenoga se jasno vidi, kako »novi moral« traži uime nekakovih zahtjeva ljudske prirode, **da brak napose u obliku monogamije prestane, a na njegovo mjesto da dođe slobodna ljubav.** Za tu tezu se navode mnogi dokazi.

Nije nam dakako namjera navesti sve moguće dokaze boljševika, jer to nije ni moguće, a nije ni potrebno. Za to, da si mognemo dati računa o vrijednosti tih mnogobrojnih dokaza, dosta je,

[15] U nav. djelu, str. 67. i dalje. Ovu je knjigu tužilac državni s pravom zaplijenio (por. »Soc. Misao« 1930., str. 120.)

[16] Ibidem, str. 45. — [17] Ibidem, str. 14. — [18] Ibidem, str. 57.

[19] U nav. djelu, str. 63. Knjiga je izašla u Ljubljani, a spisateljica je Slovenka. Odatle tako nakazan jezik.

da nađemo »kategorije«, osnovne misli, iz kojih svi ti dokazi niču. Od njihove vrijednosti zavisit će i vrijednost samih dokaza.

Prvu takovu kategoriju daju boljševicima **filozofijsko-etnologijski teoremi.** Tipički oblik sviju dokaza niklih odatle glasi poprilici ovako: moralne zasade (dakle i bračni moral) samo su odsjevom privrednih prilika. Stoga je drugi moral bio u doba matrijarhata, jer je žena bila gospodarski i socijalno neodvisna od muža, drugi je moral u sadašnje doba kapitalizma i privatnog posjeda t. j. današnji »buržujski moral« s robovanjem žene mužu i njenom ekonomijskom odvisnošću od njega, a drugi će napokon biti »komunistički« s potpunom jednakošću i ekonomijskom, socijalnom neodvisnošću žene od čovjeka.

Taj način dokazivanja probija kroz citate, što smo ih bilo iz ruskih bilo ostalih zastupnika boljševičke misli naveli. Prema Marksu propada porodica »s propašću kapitala«. Iste misli nalazimo kod ggđa Kollontaj i Bigot te Chlapec-Djordjević[20]. A već spominjani Kus-Nikolajev piše: »Varaju se oni, koji misle, da će se povratiti »stara dobra vremena«, kad će se žena opet vratiti kućnom ognjištu i dječjoj kolijevci. I ne samo, da se žena ne će moći više riješiti sadašnje svoje uloge u privrednom životu, .. ona se više ne će ni htjeti vratiti u staro ropstvo. Dosadašnja moralna načela nisu priznavala ličnost žene. Sve tamo od sloma matrijarhata i uspostave privatne svojine, te najveće revolucije u istoriji čovječanstva, žena je bila stvar, roba. A bila je to, morala je to biti, upravo radi nutarnje historijske logike same privatne svojine.«[21]

Temeljna je dakle misao te vrste dokaza **filozofijski i moralni relativizam te etnologijski evolucijonizam.** O njihovoj vrijednosti zavisit će i vrijednost samih dokaza.

Drugu kategoriju sačinjavaju **psihologijsko-antropologijski dokazi.** Kratko rečeno svi ideolozi boljševički brane kao prirodni zakon upisan u krv i meso svim individuima — spolnu slobodu ili »poligamski instinkt«.

Da navedemo tek nekoliko mjesta iz Kusa-Nikolajeva, koji se odlikuje nesamo radikalnim idejama nego i banalnim stilom. »**Prostitucija** je«, veli on, »seksualni **primitivizam,** ostatak nekadanje spolne slobode... Kao i za muškarca i za ženu je prostitucija prilika, da plasira svoje poligamske instinkte. I to jedina prilika.« — »Monogamski ideal naturen je ženi silom, u njoj su prisilnim mjerama ugušeni prastari poligamski instinkti, jer su dolazili u sukob sa ekonomskim i pravnim interesima muškarca.« — »Žena po svojoj prirodi nije monogamski određena.«[22] — »Moralne dogme bile su ženi naturene i bile

[20] Ibidem, str. 68. piše ona: Sve više se utemeljuje uverenje da su pojmovi »moralno« i »nemoralno«, »dobro« i »zlo« vrlo relativni. Kao u ostalim oblastima etike i u toj seksualnoj nema regula koja vrede apsolutno. Nemože se suditi po jednom kalupu, nego svaki slučaj valja posebno ispitati i presuditi. Ima ilegalnih ljubavnih veza retke dubine i čistote... Svi znaci ukazuju da nastaje doba seksualno-etičkog individualizma i seksualno-etičkog relativizma.« Zatim evolucijom razvija bračni moral. Slično i na str. 9—13.

[21] U nav. djelu, str. 62. 63. — [22] Ibidem, str. 46. 47.

su oznake njenog ropstva. Žena je živjela prema naređenjima, koja je izrađivao interes muškarca... »Zlatni ljiljani«, pojas čistoće, žig sramote, kazne, socijalno difamiranje itd. sve je to lanac onih mjera, koje su trebale osigurati isključivu socijalnu prevlast muškaraca.« — »Naravno, .. da je... svaka moralna dogma imala za muškarce znatno širi okvir nego za ženu.« — »Muškarac je zadržao svoju slobodu i mi sve tamo od antiknih velikaša do modernih burzovnih magnata susrećemo uz legalnu ženu — rodilju zakonitog potomstva, — niz ljubavnica i metresa, koje, — čudnog li paradoksa! — uživaju nepodijeljene simpatije građanskih historičara.«[23] Kraće i jasnije je tu ideologiju izrazio u 18. vijeku bestidni enciklopedista Diderot: ženidbeni zakoni se »protive prirodi, jer uzimaju, da biće misaono, osjećajno i slobodno može biti vlasništvom sebi sličnoga.«[24]

U treću napokon kategoriju idu »moralni dokazi«, koji opet imaju tri tipičke forme. Prva je obrana dostojanstva i časti ženine:

»Današnji monogamski brak ne pozna individualitet žene. Žena mora biti podređena volji i zahtjevima muškarca, ona mora žrtvovati svoju ličnost radi njegove« tvrdi Kus-Nikolajev. Pa opet vrlo neukusno deklamuje: »... žena sa izgrađenom ekonomskom i kulturnom fizionomijom, radi toga, što je u braku, mora tu fizionomiju žrtvovati mužu, krevetu i djeci. Istina je doduše: ženi se priznaju ista prava, ali **danas se više ne radi o jednakim pravima već o jednakoj vrijednosti.**« — »Žena se danas nalazi u borbi za svoju ličnost.«[25] Jednaki ukus pokazuju kako riječi g. Kusa: »Žena, koju je društvo uzgajalo za brak, sasušila se kao vrba i otupila kao životinja«, tako i stilizacija gđe Bigot o sreći žene u porodici: »lijepe tirade..., sofizmi..., smicalice..., nadjev za lubanju, koji prekrivaju pravo ropstvo žene.«[26][27] Pravednost dakle i ljubav za ženino dostojanstvo prvi je moralni dokaz za boljševičku tezu, jer i »ako joj (=ženi) moderni industrijalizam isisava zadnju kap znoja iz tijela, on joj barem pošteđuje duhovni život, koji je u starim formama braka bio jednako ižmikan kao i tijelo!« (Kus-Nikolajev).

Drugi »moralni« dokaz izvode boljševički zaštitnici morala iz poslovične nevjere bračnih drugova, osobito muža te iz prostitucije kao neizbježivog pratioca monogamije. Tako prema Schweiglu[28] vele boljševici: »Naš zakonik samo legalizira ono, što se već i onako prakticiralo.«

Čuli smo već, kako Marks tvrdi, da će propašću kapitalizma propasti i monogamija i prostitucija. Prema Engelsu i Kus-Nikolajevu tri su forme braka: »Za divljaštvo — skupni brak; za barbarstvo — brak sparivanja; za civilizaciju — monogamija sa brakolomstvom i prostitucijom.« Jer »pored supruga, koji svoj život uljepšava heterizmom, stoji zanemarena supruga... Sa pojedinačnim brakom istupaju dvije stalne društvene karakteristične figure, ko-

[23] Ibidem, str. 16. 17.

[24] Lyon, op. cit., str. 161. — Zanimljivo je, da naši zastupnici slobodne ljubavi, koja je, ako ćemo im vjerovati, »sloboda duha«, uvijek »sasvim slučajno« brane i tezu, da su i muškarac i ženska puni »poligamskih instinkta.«

[25] U nav. djelu, str. 64. 65. — [26] Ibidem, str. 63.

[27] Vidi: La menace du communisme, str. 50.

[28] Stimmen der Zeit 1930/31., str. 357.

je su ranije bile nepoznate: stalni ljubavnik žene i prevareni muž.«[29] Želeći dakle sva ta zla jednim udarcem ukloniti s lica zemlje bore se boljševički moraliste protiv monogamije.

Treći napokon »moralni« dokaz za ispravnost boljševičke ideologije jest u tome, što »brak sili na ljubav«, a to je glupo i nemoralno.

Kao ilustraciju toga dokaza već smo gore više toga naveli, pa ćemo ovdje dodati samo još dvije izjave. Kus-Nikolajev piše: Brak je »reguliran zakonima, koji oduzimaju učesnicima svaku slobodu, da svoj međusobni odnos urede prema svojim ličnim sklonostima t. j. da se rastanu, kad uvide, da je daljnji život nemoguć. Tvrdoća i ukočenost zakona pretvara »svetu bračnu zajednicu »u robijašnicu, i na mjesto zajedničkog života dolazi zajedničko umiranje.«[30] Zar tu čovjeku ne navaljuju suze na oči? A Chlapec-Djordjevićeva piše: »Sloboda je ljubavi korisnija nego li zakonska određenost braka. Više ljubavi umire od presićenosti nego od gladi. Patriarhalni brak za trivijalnošću svagdašnjice i opterećenjem socialno-ekonomski obaveza, šta više škodi razvitku i usavršenju ljubavi.« A malo kasnije: »... Jedino isppravno gledište za javnost jeste zato koncilijantna indiferentnost prema ljubavnim vezama bez dece dok se ne ogreše o naš moralni osećaj... I kod najlepših namena i najliberalnijih zakona procvetaće ljubav među čovekom i ženom koji svoje veze neće moći legalizovati. Neka ih u tome prati i potpomaže blagonaklonost pojedincah i javnosti. Jer ljubav obećava previše sreće i podstreka ka usavršenju, da bi se je ljudi svojevoljno hteli odreći. Društvo im u tom ne sme smetati...«[31]

II. BRAK PRED FORUMOM RIMA.

a) rimska katolička praksa.

Ta je praksa općenito poznata, te napunja i same protivnike katolicizma s opravdanim udivljenjem. Sjetit ćemo ovdje cijenjene čitače »Života« samo nekoliko klasičkih slučajeva iz povijesti, koji čine katoličku Crkvu neprispodobljivom i ujedno pokazuju, što znači Rim za vjeru i moral.

Henrik IV. Njemački (1056—1106), taj tiranin, kojega povijest s pravom riše kao »mali karakter«, koji zarobiše »dvije strašne strasti: pohotljivost i okrutnost«, zasitio se kreposne si žene Berte i htjede se silom s njome rastaviti. Jedini Rim kadar je (po sv. Petru Damjanovu!) i toga bezdušnog silnika ukrotiti i zapriječiti očitu nepravdu. Filip II. August, franceski kralj (1180-1223), prevaren u svojoj nadi miraza otpušta svoju zakonitu ženu Ingeburgu, kćer danskoga kralja Knuta IV., pa uzima ljepoticu Agnezu Meransku. Franceski biskupi bojeći se nasilja odobravaju kraljev korak. Ali Inocencije III. videći, da ne pomaže ništa, udari g. 1200. cijelu Francesku interdiktom. Trinaest godina ostaju sve crkve po nesretnoj zemlji zatvorene; trinaest godina nema javne službe Božje; trinaest godina nema crkvenoga pogreba. Rimski branitelj bračnog morala ne popušta, dok nakon trinaest godina nezadovoljstvo vojske

[29] Kus-Nikolajev, op. cit., str. 10. i 13. — [30] Ibidem, str. 60.

[31] U nav. djelu, str. 70—72.

i puka ne slomi tvrdoglavost kraljevu, koji napokon otpusti priležnicu i primi natrag zakonitu ženu. Henrik VIII. (1509—1547) s preljubničkim namjerama traži rastavu s Katarinom Aragonskom. I njemu pođe za rukom naći u engleskom kleru poslušnog oruđa, ali Katarina prizivlje papu. Henrik kuša najprije licemjerjem — šalje u Rim mnijenja raznih sveučilišta, iz kojih da se vidi, kako je njegova ženidba s Katarinom nevaljana, pa stoga da se boji živjeti s njome, da ne griješi — kuša zavarati sv. Oca Klementa VII., koji je dne 16. VII. 1529. sebi pridržao konačni sud. Kad licemjerje nije ništa pomoglo, počne nesrećni kralj s prijetnjama. Sv. Otac u sto neprilika! Vidi, da je čovjek Henrikova kova kadar ocijepiti cijelo svoje kraljevstvo od crkvenog jedinstva, i stoga kuša na sve moguće načine kralja štediti zavlačeći konačnu presudu, popuštajući mu u izboru biskupa, pravih kreatura, ali ženidbu zakonito sklopljenu štiti i brani. I dne 23. III. 1534. ništi odluku servilnog nadbiskupa u Canterbury-ju i ne da dirati u svetost i jedinstvo i nerazrješivost ženidbe, pa makar došlo i do nove velike shizme. Papa se uzda u pravdu Boga velikoga i u sud objektivne povijesti. A žalosno iskustvo stečeno s okrunjenim glavama daje povoda propisu crkvenoga zakona, koji još i danas vrijedi, da je naime u stvarima suverena i njihove djece jedina sv. Stolica kompetentan sudija.[32] Jednako je i svemoćni Napoleon I. i na vrhuncu svoje moći i slave, kad je tresao prijestoljima cijele Evrope, naišao na otpor Rima baš napadajući i na svetost braka, jer ovaj nije mogao ni htio da poništi ženidbe Napoleonova brata Jeronima s protestantkinjom miss Patterson, pošto se uvjerio, da je valjano bila sklopljena. Toj svojoj praksi, kojom je Crkva znala uime Boga nastupati protiv pretjeranih apsolutista u starija vremena, ostaje ona vjerna i danas protiv pretjerane demokracije.

b) crkveno ženidbeno pravo.

Kako je uopće cijeli novi crkveni Zakonik (Codex iuris canonici) pravo remek-djelo pravničkog umijeća, tako je to napose kodifikacija ženidbenog prava, koje je cijelo, ukoliko je specifički ženidbeno, zbito u 132 kanona. Ovdje ćemo istaći tek glavne značajke njegove, kojima se dijametrijski razilazi s boljševičkim i boljševiziranim pravima.

Tako se ponajprije kao temelj svega daljnega ističe odmah u prvom kanonu sakralni i sakramentalni značaj ženidbe. Taj naime veli u svojem prvom paragrafu (kan. 1012. §. 1.): »Krist Gospodin uzvisio je sam ženidbeni ugovor kršćana na dostojanstvo sakramenta.« A drugi odmah izvodi konzekvenciju (§. 2.): »Stoga ne može biti među krštenima valjanog ženidbenog ugovora, a da nije ujedno i sakramenat.« A kanon 1016. gradi na tom temelju dalje te veže ženidbu uz Crkvu tražeći za Boga, što je Božje, i dajući caru carevo: »Kršćansku ženidbu upravlja nesamo božansko nego i kanonsko pravo, dok državnoj vlasti ostaje nadležnost u čisto građanskim posljedicama tih ženidaba.«

[32] Vidi: Ender, Die Geschichte der kath. Kirche, Benzinger-Einsiedeln 1913. O Henriku IV., str. 340; o Filipu II. Augustu, str. 376; o Henriku VIII., str. 680.

Druga temeljna značajka ženidbe kršćanske prema kanonskom pravu jest u tom, da se bit njezina gleda u samom ženidbenom ugovoru, a ne u fizičkom činu. To se jasno vidi već iz navedenih kanona. Još je jasnije istaknuo to mišljenje (negda prijeporno među kanonistima bolonjske i pariske škole!) kanon 1081. U §. 1. veli on: »Ženidbu čini privola stranaka zakonito očitovana među pravno sposobnim licima; te privole ne može nadoknaditi nikakova ljudska vlast.« Paragraf 2. istoga kanona precizno određuje samu privolu, koja »čini« ženidbu: »Ženidbena privola je čin volje, kojim obje stranke predaju i primaju pravo na tijelo, i to zauvijek i samo sa ženidbenm drugom (exclusivum), za čine, koji su po sebi prikladni za rađanje djece.« S tim shvaćanjem je onda u vezi ono, što crkveni Zakonik donosi o učincima ženidbe (kan. 1110 - 1117): da ženidbeni drugovi s obzirom na bračni život imaju jednaka prava i dužnosti (kan. 1111.); da žena dijeli s mužem kanonske učinke, koji odgovaraju muževljevu staležu (kan. 1112.); da su zakonita djeca rođena u valjanoj ili takovom barem od jednog ženidbenog druga dobrom vjerom smatranoj ženidbi itd. Jednako je iz takova crkvenog shvaćanja ženidbe razumljivo, kad kanon 2356. donosi kaznenu sankciju za dvoženstvo: »Dvoženci t. j. oni, koji bi vezani već (jednim) ženidbenim vezom pokušali sklopiti drugu ženidbu, pa makar to bila i samo, kako vele, »civilna«, već su tim samim infamni (= to znači, da gube razna prava, što ih drugačije imaju vjernici, odnosno postaju nesposobni za razne čine u Crkvi Božjoj kao na pr. za kumovanje itd.); i, ako prezrevši biskupovu opomenu ostanu u nedopuštenoj zajednici, neka se kazne prema težini krivnje izopćenjem ili ličnim intediktom.«

Iz dosele razvitih načela crkvenog ženidbenog prava vidi se već, da je ženidba po svojoj biti ugovor, ali ugovor svoje vrste, kojega prirodu i bitna svojstva određuje sam Bog kao začetnik ljudske prirode i kao osnivač natprirodnoga reda milosti, a nikako bilo koji ljudski zakonodavac[33]. I stoga je posve dosljedno, kad se i s obzirom na bitna svojstva ženidbe Crkva dijametrijski razilazi s boljševičkim ideolozima. Kanon naime 1013. veli: (§. 1.) »Glavni cilj ženidbe jest rađanje i odgajanje djece; podređeni pako međusobna pomoć i lijek od pohotljivosti.« A drugi paragraf onda dodaje: »Bitna su svojstva ženidbe jedinstvo (= samo jedan i jedna!) i nerazrješivost, koja u kršćanskoj ženidbi dobivaju radi sakramenta posebnu čvrstoću.« I stoga je prvi i glavni učinak valjane ženidbe: »vez po prirodi svojoj vječan i jedan« (kan. 1110.), koji s milošću, što »je osim toga kršćanska ženidba dijeli ženidbenim drugovima, koji milosti ne smetaju« (isti kanon), daje glavnu pomoć, da mognu ispuniti svoju »veoma tešku obvezu« naime »prema silama odgajati djecu kako vjerski i moralno, tako i tjelesno i građanski, te pobrinuti se i za njihovo vremenito dobro.« (kan. 1113.). I samo je naličje ženidbenog veza, ako »tvrde i izvršene ženidbe (t. j. među kršćanima, koji su valjano sklopili ženidbeni ugovor (primili sakramenat) i makar se samo jednom poslužili svojim ženidbenim pravom!) ne može raskinuti nijedna ljudska vlast i nikoji uzrok osim smrti.« Neka naši cijenjeni čitači sad ponovno pročitaju ono, što smo iznijeli iz boljševičkog ženidbenog prava te porede s ovim »srednjevječnim, zastarjelim« crkvenim propisima, da živo prožive i osjete »evoluciju« čovječanstva!

c) kršćanska ideologija i kršćanski dokazi.

Boljševičkoj tezi, da treba uništiti **monogamijski brak** uime »prava ljudske prirode«, protivi se **Crkva tražeći »uime Božjega zakona« baš taj oblik braka kao jedini dopušteni oblik spolnoga života ljudskoga.** A kršćanska filozofija dokazuje, da je do smrti nerazrješivi monogamijski brak postulat ljudske razumne prirode i ljudskoga dostojanstva. Prema crkvenoj nauci ispunja se upravo na ženidbi klasički teologijsko načelo: »gratia naturam non destruit, sed perficit — milost ne ruši prirode nego je usavršuje«. Kršćanska filozofija dokazuje, da je već po prirodnom zakonu ženidba doživotna veza jednoga muškarca s jednom ženskom, kojoj je prvotni cilj rađanje i odgoja djece, a drugotni njihova međusobna pomoć. To potvrđuje objavljena nauka i uči nas, da je Krist tu i takovu prirodnu instituciju digao s cijelim čovjekom u natprirodni red, podijelio joj značaj sakramenta i time je usavršio i

[33] Krasno sve to troje ističe Pijo XI. u svojoj okružnici »Casti connubii« odmah na početku: »... prije svega valja utvrditi neoborivi i nepovrjedivi temelj: da ženidbe ne ustanoviše i ne obnoviše ljudi nego Bog; nisu je ljudi nego Bog kao začetnik prirode i Isus Krist kao Otkupitelj iste prirode zaštitili zakonima te je potvrdili i oplemenili. Stoga ti zakoni ne mogu biti zavisni od kojeg ljudskog mišljenja (foruma), ni od kojeg protivnog ugovora, pa bilo to i samih ženidbenih drugova. To je nauk sv. Pisma, to neprekidna i opća predaja Crkve, to svečana definicija tridentskog sabora, koji uči i potvrđuje samim riječima sv. Pisma, da ženidbeno jedinstvo i čvrstoća te vječni i nerazrješivi ženidbeni vez potječe od Boga.« Pa odmah nastavlja: »Ali, premda je priroda ženidbe Bogom određena, ipak ima i ljudska volja u njoj svoju i to vrlo odličnu riječ. Jer do pojedinačnih brakova kao ženidbene veze ovoga muškarca s ovom ženom dolazi slobodnom privolom obojega. Pače taj slobodni čin volje, kojim obje stranke daju i primaju bračno pravo, tako je potrebit, da uopće dođe do prave ženidbe, te »ga ne može nadoknaditi nikoja ljudska vlast.« Ali toj je slobodi dano samo odlučiti, hoće li oni, što ženidbu sklapaju, sklopiti je s ovom osobom ili ne, a sama priroda ženidbe nije nipošto predmetom te slobode tako, da je svaki sklopivši jednom brak podvržen njegovim božanskim zakonima i bitnim svojstvima... Ženidbom se dakle duše vežu i stapaju, i to prije negoli tjelesa, a ovo ne biva nestalnim sjetilnim ili duševnim osjećajem nego promišljenom i tvrdom odlukom volje. Iz toga spoja duša niče onda po Božjoj odredbi sveti i nepovrjedivi ženidbeni vez.«

utvrdio. Ovdje ćemo iznijeti samo dokaz kršćanske filozofije za prirodu ženidbe i njezina bitna svojstva prema prirodnom zakonu te odgovoriti na dokaze boljševičkih i boljševiziranih ideologa. Ipak moramo upozoriti, da i ta istina poput mnogih drugih dobiva potpuni svoj sjaj tek u svijetlu objave Božje.

Promotrimo li dakle razumnu ljudsku prirodu, tako kršćanska filozofija, bit će nam jasno, da će ona sama ljude dovoditi do toga, te traže ponajprije vezu čovjeka i žene, da dobiju poroda. O tom zaista nitko i ne sumnja, jer to i nije specifički ljudsko, nego gotovo svim živim bićima zajedničko. Ali, učini li čovjek taj prvi korak, i opet će ga sama priroda upućivati i na to, da treba stalno da se veže. Jer porod njegov dobio je rođenjem život tek napola, i da se taj život i fizički, a pogotovu moralno razvije do zrelosti potrebne za samostalnost, traži se lijep niz godina za odgoju i pouku, uzdržavanje i pripravljanje za životnu borbu. Lijepo to ističe okružnica: »Casti connubii«: »Slabo bi se zaista zbrinuo premudri Bog za rođenčad te prema tome i za cijeli ljudski rod, da nije dao onima istima dužnost i pravo odgajati, kojima je dao moć i pravo rađati. Jer, tko bi mogao ne znati, da dijete nije kadro priskrbiti si dovoljno ni onoga, što treba za prirodni, a kamo li još za natprirodni život, nego da mnogo godina treba tuđu pomoć, pouku, odgoju. A poznato je, kako je po zapovijedi prirode i Boga odgajati djecu u prvom redu dužnost onih, koji djelo rađanjem počeše, te ga nipošto ne smiju započeta ostaviti nedovršeno i tako prepustiti sigurnoj propasti. I eto ta tako potrebna odgoja djece osigurana je da ne može bolje ženidbom, u kojoj oboje drugova vazda pružaju uzajamnu pomoć i nastojanje, jer ih veže nerazrješiv vez.« Pijo dakle XI. odmah iz toga izvodi i nerazrješivost braka. S potpunim pravom. Jer u običnom toku stvari još nije ni s prvim djetetom zadaća gotova, već je drugo tu s istim zahtjevima, potrebama i pravima. Osim toga dolazi u obzir i briga za same ženidbene drugove. Pomalo dolazi starost, pa tko će se za njih bolje pobrinuti, tko ih bolje razumjeti, tko izdašnije pomoći, ako ne baš oni sami i njihova djeca. Njihova je životna veza tako intimna, tako jaka, da jedan ženidbeni drug pripada po onom stapanju njihovih duša u jedno sadržaju vlastitoga ja drugoga, zbog čega se zna dogoditi i to, da jedno otrgnuto zakonom smrti povuče za sobom u grob i drugo. Iz svega toga napokon slijedi i veza jednoga čovjeka s jednom ženom. Jer tko ne vidi, da je dvoje svijeta za ispunjenje gornjeg zadatka nesamo dostatno nego da ga i samo u dvoje mogu najbolje i najsavršenije izvršiti. Ni poliandrija ni poliginija ne mogu pružiti bilo djetetu bilo ženidbenim drugovima onoga, što im daje monogamija.

Nego naši protivnici nastoje nam izbiti iz ruku najsnažniji dokaz za našu tezu, kad vele: zašto ne bi država preuzela brigu oko uzdržavanja, pouke i odgoje djece, pa i samih ženidbenih drugova? Na to pitanje odgovorio je »Život« u prvom svojem broju od lanjske godine, a vrlo rječit odgovor daje na nj i ono poglavlje boljševičke kulture, koje nosi ime »bezprizorni«, i o kojem je govor u drugom jednom članku ovoga broja našega lista[34]. Ovdje ćemo primijetiti samo još ovo: Kršćanska filozofija odgovara na to pitanje s potpunim pravom veoma odlučno — **ne**! Jer i pojedinac i porodica su prije države, pa je i porodica i državna zajednica pravni subjekat samo zato, što joj je temeljnom jedinicom razumno biće, koje je jedino nosiocem prava i dužnosti.[35] Baš stoga pojedinac donosi sa sobom u porodicu, a porodica opet u državu i prava i dužnosti, kojih im porodica odnosno država ne može skinuti ili oteti ili namjesto njih vršiti. Tako na pr. ne može porodica mjesto pojedinca imati dužnost čuvati mu život i zdravlje ili spasti dušu, ali baš stoga ni prava dirati mu u koje od tih dobara i u prava na njih. Jednako i država ne može toga preuzeti mjesto pojedinaca, i, ako dirne u ta dobra neovlašteno, tad je zločinac kao i svaki drugi. Tako isto ne može preuzeti na se dužnost uzdržavanja i odgajanja djece mjesto roditelja, kojima priroda sama daje sve za to potrebne uvjete, pa stoga država nema ni prava dirati u tu roditeljsku dužnost. Porodica treba da pomaže pojedinca u ispunjavanju dužnosti i vršenju prava, a država opet porodicu. I stoga ne može država preuzeti na se brigu za djecu ni redovno za ženidbene drugove same.

d) što je dakle s protivničkim dokazima?

Jakost ovoga dokazivanja otskače još više, ako ogledamo, što vrijede dokazi naših protivnika. Tako odmah od prvog dokaza, koji se osniva na etnologijskom evolucionizmu i s njim u vezi na moralnom relativizmu, ne ostaje ništa, ako zagledamo istini u oči. Jer od prvog izdanja Wundtovog »Psychologie der Völker« (g. 1905.) te Westermarkovih djela »The origin of the Marriage« (g. 1891.) i »The history and developement of moral ideas« (g. 1905.-6.) prohujio je već ipak lijep niz godina, pa je vjetar vremena, koji tako rado čisti i rastavlja zrno od pljeve, učinio to i s rečenim djelima. Nakon klasičke radnje Cathreinove »Die Einheit des sittl. Bewusstseins der Menschheit« (3 Bde. 1914.) te poslijeratnih radnja Schmidtovih i Coppersovih S. V. D. prilično je jasno, da su pređašnje »klasičke« radnje u mnogočem plod apriorizma, koji je opet bio čedom »mode« — evolucionizma i teorije descendencije. Egzaktni rezultati današnje etnologije potpuno su desavuirali aplikaciju tih teorija na intelektualni i moralni život čovjekov, a da i ne spominjemo, što veli zdrava filozofija i zdrav razum o »evoluciji« ljudske duše te o relativnosti bilo moralnih bilo teorijskih istina. Napose je upravo smiješno tvrditi, da je monogamij-

[34] Vidi »Život« 1930., str. 1. i dalje (članak I. Kozelja: Pustite djecu k meni!) te članak Stj. Poglajena: Zapuštena djeca u ovom broju.

[35] Zgodno je to označio o. Azpiazu S. J. u svojem djelu »Problemas sociales de actualidad« (Madrid 1929., str. 28.), kad veli, da je zadaća društva »jačati individualna prava«.

ski brak »logična posljedica današnjega društvenoga poretka«, a osobito »privatnog posjeda«. Mi se u svojem dokazivanju nismo pozivali ni na kapitalizam ni na privatno pravo posjeda. Pače obratno! Privatno pravo vlasništva izvodi se logički i dobiva veliku potporu iz braka, i baš radi toga, što je brak, kojega je monogamija najsavršenijim oblikom, najjača potpora privatnog posjeda, vide boljševički ideolozi u njemu najveću zapreku na putu k idealu — ka kolektivizaciji i komunizaciji posjeda. Tako onda razumijemo, zašto monogamijska ženidba mora biti »logička posljedica« sadašnjeg društvenog poretka, i zašto ona komunistima toliko smeta.

S ovim odgovorom na prvi dokaz dan je ujedno odgovor i na drugi o »neprirodnosti« monogamije, koje smo prirodnost uostalom i pozitivno gore dokazali. Jer dokaz o »neprirodnosti« tih zakona izvodi se iz »primitivizma«, kojega da je glavna značajka potpuna »spolna sloboda« ljudskog »poligamskog instinkta«, te iz »prostitucije« i preljube kao ostataka te nekadašnje spolne slobode. Što se tiče »primitivizma«, to smo već primijetili, da noviji rezultati etnologije pokazuju, kako »primitivizam« ima i čišću vjeru (monoteizam) i čišći moral, a »promiskuitet« je samo pojav kasnije degeneracije. Dokaz iz »prostitucije« i preljube je isto tako jak kao na pr. i ovi: krađa, ubijstvo, otimačina itd. prirodni su zakoni, jer ih je bilo, otkako je svijeta i vijeka; pače to su ostaci nekadašnjeg »primitivizma«, jer, što je niža kultura, to ih je više!

Nije bolje ni s »moralnim« dokazima naših protivnika. Ako oni dokazuju iz »poslovičnog vjerolomstva i prostitucije« kao »neizbježivih pratilica monogamije«, da je monogamija »nemoralna«, onda oni ponajprije skandalozno pretjeravaju poput Freudova »panseksualizma«. Ali sve i kad bi bilo tako, kako oni stvar prikazuju, to i opet ostaje takovo dokazivanje kao i pređašnje »argumentum ex abusu«, i jednako bi se moglo dokazati, da je svako pravo zlo, i da valja ukinuti svaki zakon, da se ukloni bezakonje. Jer sa svakim pravom ide uporedo mogućnost nepravde: s pravom na život mogućnost umorstva, s pravom na dobar glas mogućnost klevete, s pravom vlasništva mogućnost krađe i otimačine itd. Dakako, da u boljševičkom raju više nema ni vjerolomstva ni prostitucije, kad je svaki način zadovoljavanja spolnom nagonu legaliziran. Ali zato je za Rusiju značajna poslovica: »Mužik želi pravi (autentični) rubalj i pravu (autentičnu) ženu«![36]

Dokaz iz »prisilne« i prema tome »nemoralne« ljubavi, koju monogamija donosi sa sobom, klasički je slučaj onoga, što prorok Izaija veli: »Jao si ga vama, koji zovete zlo dobrim i dobro zlim tvrdeći za tamu da je svijetlo, a za svijetlo da je tama, za gorko da je slatko, a za slatko da je gorko.« (Iz. 5, 20.) Jer koja je veća ljubav: ona, koja se poklanja, žrtvuje zauvijek, ili ona, koja ocvate, čim zapadne sunce prve navale čuvstava? Zar nije pjesma svi-

[36] Vidi Lyon, La Russie soviétique, str. 172.

ju naroda zdravog moralnog osjećaja puna »vjernosti do groba«? Što je moralnije: preuzeti na se dužnost, dati obećanje — a ljubav uvijek traži obećanje, jamstvo sklonosti! — pa ih onda i protiv antipatije, mrzovolje, teškoće i ispuniti, održati, ili učiniti taj prvi korak, a onda kukavički uzmaknuti? Zar se moralna snaga čovjekova i jakost njegove ljubavi ne mjeri najbolje veličinom žrtava, koje im je kadar prinijeti na oltaru? Uistinu smicalica o prisilnoj ljubavi samo je koprena, koja treba da sakrije golotinju moralne propalice!

Napokon oni, što se zauzimaju za potpunu jednakost muškarca i ženske i hoće da ženu oslobode »od kućanskog ropstva« te odvuku »od najneproduktivnijeg« posla, »koji poživinčuje«, trebali bi da uvide, kako sebi ne izdaju lijepe svjedodžbe o vlastitoj kulturi, a ni ženama ne čine nikakove usluge. Jer, što je kultura bila veća, to svjesniji bijahu ljudi oduvijek onoga, što piše sv. Pavao Korinćanima (I Kor. 12, 22.): »Potrebitiji su udovi tijela, koji izgledaju slabiji. I većom pažnjom pazimo na one udove tijela, koje smatramo za manje časne. I sramotni naši udovi imadu izobilnije poštenje. A pošteni naši udovi ne trebaju toga. Ali Bog je tako složio tijelo, da oskudnijem udu dade izobilniju čast, da ne bude razdor u tijelu, nego da se udovi jednako brinu jedan za drugoga.« I stoga napredna kultura uvijek nastoji slabije na pojedincu, slabije u društvu oduhoviti, podići to većom, plemenitijom idejom. Što je veća kultura, to je čednija i pristojnija odjeća, to veće poštivanje čovjeka i njegova dostojanstva u nejakom djetetu, u nemoćnom starcu, u sirotinje, to finiji takt prema ženskinju. I samo služi na čast našem narodu, kad veli: »čovjek drži jedan ugao kuće, a žena tri.«

Ako tko nema uopće smisla za ovo, što smo netom naveli, onda je to nekulturan čovjek, i teško ženi, ako je izjednače s takovim čovjekom. Stoga smo rekli, da ovakovo zauzimanje za potpunu jednakost žene i muškarca nije nimalo usluga ženi, a da i ne govorimo o štetnim posljedicama za cijeli ljudski rod.[37] Razlika između muškarca i žene postoji po prirodnom zakonu, i nitko je živ ne će ukloniti. Ako žena naiđe kod muškarca na brutalnost, tad joj potpuna »jednakost« ne će pomoći ništa; ako li naiđe na plemenitost i moralnu visinu, tad će biti sretna i zadovoljna u porodici, kojoj je glava muž, što mora i hoće nju da smatra ne rop-

[37] Muškarac naime nikada ne može u služenju vlastitoj vrsti preuzeti uloge žene. Ako se dakle silom hoće žena da »izjednači« muškarcu, onda ne će ni ona da nosi onoga tereta u službi vrste, što joj ga nije nametnuo muškarac nego priroda odnosno Začetnik prirode — Bog. Drugim riječima žena više ne će da ima od srca poroda i da se muči s njim, budući da joj je prema staroj jednoj riječi: »onerosus ante partum, dolorosus in partu, laboriosus post partum.« Dobro veli Pijo XI. u svojoj okružnici: »A oni, što običaju živom ili pisanom riječju potavniti sjaj ženidbene vjernosti i čistoće..., propovijedaju, da se žena emancipirala ili da se mora emancipirati... Ali i to (=socijalna) nije

kinjom ili sluškinjom nego životnom drugaricom, i s kojom je s obzirom na ženidbena prava i dužnosti potpuno jednak. To uostalom uviđaju i razborite žene.[38] Iako je štogod opravdano na osjećaju »ropstva« žene u obitelji, onda je jedini pravilni zaključak iz te činjenice, da se muževi vrate svojim porodicama, a ne da im se i žene otuđe; da muževi ispitaju svoju savjest te stanu vjerno ispunjavati svoje dužnosti prema ženi i djeci, a ne da se žene muževima »izjednače«.

* * *

Tko ne vidi, kako je velika kulturna i moralna misija katoličke Crkve, koja svojom filozofijom brani, svojom dogmom o sakramentu ženidbe oplemenjuje i diže, svojim propisima ženidbenim štiti, svojim milostima i pobožnostima: uzorom sv. Obitelji i posvetom presv. Srcu Isusovu pomaže i gradi tu velebnu instituciju. Stoga sve, što još »pozitivne vjere ima«, valja da se okupi oko te »tvrđe i stupa istine«. Ne zaboravimo nitko, da otešćavaju položaj Braniteljice morala nesamo oni, koji mirno gledaju, kako tirani javnog mišljenja: kazališta, kina i štampa šire boljševički ženidbeni moral, ili ih pače pomažu, nego i svi oni, koji svojom praksom vrijeđaju dostojanstvo kršćanske ženidbe i gaze svetost njenih propisa. Jer praksa odmah traži zakonsku zaštitu i teorijsko opravdanje, pa tako izdaje boljševizmu jednu poziciju za drugom na nesreću pojedinca, naroda i cijeloga čovječanstva. Stoga je danas dužnost svakoga kulturnoga čovjeka, da i teorijom i osobito praksom pobija tezu boljševičku, dokazuje tezu kršćansku i tako pomogne do pobjede istini i pravu u gigantskoj borbi, koja se vodi za ženidbu između Moskve i Rima.

K. Grimm D. I.

---

prava emancipacija niti razumna i dostojna sloboda, koja pripada zadaći kršćanske i plemenite žene. To je prije kvarenje i ženske ćudi i materinskog dostojanstva te rasap cijele obitelji, kojom se čovjek lišava žene, djeca majke, dom i cijela porodica vazda budne čuvarice. Pače ta lažna sloboda i neprirodna jednakost s mužem škodi samoj ženi. Jer, siđe li žena s onoga prijestolja, na koje ju je podiglo Evanđelje kod kućnog ognjišta, brzo će (iako ne na oko, a ono uistinu) pasti u staro ropstvo i postat će, kako je to bilo kod pogana, prosto muževljevo oruđe.«

[38] Tako na pr. glasovita konvertitkinja Sigrid Undset (vidi »Hochland 1929/10., str. 110. i dalje). Neukusno je i glupo govoriti, da je žena vlasništvo muža ili obratno. Tako govoriti znači nemati nimalo pravnog osjećaja. Jer vlasništvom može biti samo nerazuman stvor, s kojim može gospodar raditi što ga volja. A ni čovjek ni žena nisu nerazumna stvorenja, niti smiju jedno s drugim raditi, što ih volja. Ako je ipak čovjek nosilac auktoriteta u obitelji, onda ne smijemo zaboraviti, da i obitelj kao svako društvo mora imati auktoritet, koji ima zadnju riječ, i da je čovjek po svom položaju u obitelji (kao aktivni princip), kako to lijepo ističe i Undset, pozvan prije žene (kao pasivnog principa) novoga života, kojem služi obitelj), da bude nosiocem toga auktoriteta.

ZAPUŠTENA DJECA

Kobne posljedice boljševičkog braka.

»Zapuštena djeca, to je naša najužasnija rana.«
Sovjetska štampa[1].

O UVELA lica, o upale oči tih mladih beskućnika, o razbojničku drskost, o užasni nemoral tih **bezprizornih**[2] zapinje oko strancu, čim prekorači prag Sovjetskog Saveza — bolje Kaveza. Svi su iskreni i nepristrani posmatrači boljševičkog života — pače i oni, koji su s komunističkim predispozicijama nepritajenim simpatijama pošli da se uvjere i opjevaju grandiozne uspjehe boljševizma — svi su oni bez razlike uprli prstom na zapuštenu djecu, na tu rak-ranu boljševizma, svi su se nad njom zgrozili i ozbiljno zamislili u budućnost Rusije, u odgovornost crvenog režima.

I tu se dakako našlo izuzetaka. Neki od evropskih i američkih publicista nijesu zamijetili te rak-rane, odnosno — nijesu o njoj ništa napisali. Zanimljivi su uzroci takve i slične šutnje. Da ih osvijetlimo s par tipičkih slučajeva. G. 1928. napisao je Amerićanin Dreiser knjigu o sovjetskoj Rusiji. Čim je Dreiserova knjiga dopala u ruke glasovitog i razvikanog Lewis-a Sinclair-a, ovaj odmah tuži Dreisera, koji da je bez njegova dopuštenja kopirao knjigu, što ju je on malo ranije izdao o istom predmetu. Stvar dođe pred sud, i tu je tajna izišla na vidjelo. Ustanovilo se, da je i Dreiser kao i Sinclair dobio svu potrebnu građu od same boljševičke vlade, koja za naivne strance drži u pripravi gotov materijal — no dakako udešen za crveni mlin. Slično je i delegacija Trade Unions-a, koja je u svemu proboravila među sovjetima kakvih mjesec dana, izdala nakon putovanja po Rusiji omašnu knjigu, u kojem se u najljepšem svijetlu i s fotografijama u ruci prikazuje velik napredak ekonomije, ratarstva, industrije, prosvjete i svih ostalih grana sovjetskog života. No dočitavši te tirade upućenom se čitaču nameću dvije refleksije: ta delegacija — sama — nije bila kadra sastaviti takve knjige prvo stoga, što nijedan od njenih članova — kako se to ustanovilo — nije znao ni riječce ruski; drugo, sve da je i znao, vrijeme im naprosto nije dopuštalo da u tridesetak dana, što su ih proveli u sovjetskoj Uniji, sustavno i sa svim mogućim statistikama i fotografijama obrade sve probleme boljševičkih republika. Stvar je jasna: statistike, crteži, fotografije, sve je to bilo pripravljeno u Kremlju, od ureda za kontrolu i za zaluđivanje stranaca.

Još je značajniji slučaj famoznog Henri-a Barbusse-a, koga je i neka naša štampa uzdizala, a koga se ozbiljni i pošteni dijelovi francuske publicistike stide. Taj g. Barbusse, koji se priznaje komunističkim književnikom, te

---

[1] Slično Comte Kokovtzoff, bivši ruski ministar predsjednik i ministar finansija u članku L' enfer des Enfants, Revue des Deux Mondes, 15. XII. 1928., str. 825.

[2] Oni, koji su bez nadzora.

se koči u predsjedništvu boljševičke Antiimperijalističke Lige, pa ipak sjedi na debelim milijunima, bi pozvan u jesen 1927. u Moskvu, da prisustvuje proslavi desetgodišnjice oktobarske revolucije i da svojim reklamnim perom pred zapadnim svijetom uzveliča »kolosalne« tečevine boljševičkog prevrata. G. Barbusse se odazvao, došao na čelu jedne delegacije crvenih intelektualaca u Moskvu i kasnije pisao o uspjesima sovjetâ točno prema Staljinovu receptu. Uostalom, crveni je diktator imao i pravo da odsada dirigira g. Barbusse-u, jer su ga simpatije njegova pera skupo stajale. Prema posve sigurnim izvorima H. Barbusse je za svoju simpatiju dobio od Staljina ništa manje od **20.000 dolara.** Crvena je centrala gosp. Barbusse-u i njegovom kolegi Danielu Renoult dala i potreban kapital, da osnuju novu literarnu reviju: M o n d e, koja bi imala da sprijatelji Evropu s boljševičkim tendencijama i da okupi oko sebe sve ljevičarske mislioce.

Radoznali smo, što će na to ona naša štampa, koja je u svoje vrijeme sa simpatijama pisala o Barbusse-u. Zar razne redakcije nisu znale, tko je g. Barbusse? Zar im je trebalo da dožive i tu sramotu, da u zvijezde kuju čovjeka, koji je svoje pero okaljao blasfemijama najbjednije vrste, da pune svoje stupce kađenjem auktoru, koji je svoj književni talenat prodao za krvave boljševičke dolare, otete iz ruku patničkog ruskog radnika i seljaka? Jednako se čudimo i pitamo, s kakvim intencijama i pod čijim utjecajem se beogradsko izdavačko društvo N o l i t dalo na izdavanje Upton Sinclairovih djela u našem ruhu. Zar njima nije poznato, da i g. Upton Sinclair sjedi u presidiju Antiimperijalističke Lige, koja se poput marijoneta kreće na svaki potez iz Moskve?[3]

I Glas iskrenih svjedoka.

Srećom nisu svi ljudi Barbusse. I još ih ima, hvala Bogu, takovih, kojima ni sovjetski rublji, ni američki dolari ne mogu da zatvore usta, kad treba da se istini dade njeno pravo. Našlo ih se, koji su njoj za volju prezreli sve — katkada i muževno rekli sve, što su vidjeli u sovjetskoj Rusiji. Svi oni jednodušno dovikuju: jest u Rusiji postoje stotine hiljada zapuštene djece, i to je jedna od najprljavijih i najkobnijih ljaga boljševičkog režima.

Da navedemo barem neke, i to iz najoprečnijih tabora.

Francuski publicista **Jacques Lyon** pošao je u Rusiju, da tu na samom mjestu s hladokrvnošću kemijskog eksperimentatora izvidi i istraži zagonetni i kompleksni problem sovjetskog Saveza.

[3] Sve ove podatke ne vadimo iz kakve radikalno-desničarske ili »klerikalne« štampe, već iz čistokrvnih komunističkih vrela. Pozadinu Barbusse-ova »požrtvovnog« komunizma osvijetlio je sam osnivač K o m u n i s t i č k e O m l a d i n e u Francuskoj, jedan od glavnih vođa francuskog komunizma, M a u r i c e L a p o r t e, koji se — razočaran gadnim i despotskim intrigama boljševičkih tirana — raskrstio s trećom Internacijonalom i o njenoj zakulisnoj raboti iznio senzacionalnih otkrića u svom djelu: **Les Mysteres du Kremlin, Renaissance Moderne,** Paris, 99 St. Michel. Vidi osobito str. 252 i dalje. Za pojedinosti o Sinclairovu boljševizmu poredi: Gauthenot, **Le Bolschévisme aux Colonies,** Redier, Paris 1930.

U svojoj zaključnoj studiji **La Russie Soviétique**[4] na strani 206. piše:

»... više desetaka tisuća bijedne djece luta po svim važnijim središtima, od Moskve pa sve do juga, vrijeđajući poglede prolaznika i cijelog čovječanstva. Ne bismo vjerno izrazili realnosti, kad bismo te beskućnike nazvali djecom; pravo govoreći to su čopori izgladnjelih pasa ili mladih zvijeri od 12 do 16 godina; odijelo im je par odrpanih cunja, koje pokrivaju samo jedan dio tijela; pogled im je drzak i naprasit, više zahtijevaju nego prose; obilaze, vrebaju i kradu, čim im se za to zgoda pruži...; nesposobni su postali za svaki posao...; manje je među njima djevojčica nego dječaka, bez sumnje zato, jer su ove manje otporne, no ipak dosta, da su se među njima uvriježile sve moguće spolne bolesti. Ukratko, ta zapuštena djeca sačinjavaju zasebnu vrstu ljudskih bića, koja živu izvan svakog društva i mimo sve zakone, i da im nađemo premca, morali bismo zaći u ona razdoblja srednjega vijeka, koja su slijedila nakon vremenâ velike gladi i kuge...«

Njemački profesor **Dr. Ludwig Berg** nakon svojih opažanja po sovjetskoj Rusiji bilježi: »Čovjeku je da zaplače nad stanjem te mnogobrojne, zapuštene i podivljale djece. Ona su već sada prava opasnost za svoju okolinu, a mogu — kako to sama sovjetska vlada dobro naslućuje — da postanu pravom katastrofom za buduću sovjetsku državu.«[5]

Francuska se spisateljica gđa **Andrée Viollis** sama zaputila u boljševičku republiku; njoj nisu izmakle čete onih mladih skitalica, ona ih u svojim zapiscima, **Seule en Russie,**[6] nazivlje »živim grizodušjem i pravom pošasti.« Godinu dana kasnije, njen sunarodnjak **Luc Durtain** objelodanjuje također studiju o Rusiji: **L' Autre Europe,**[7] gdje među ostalim žalosno i ozbiljno napominje: »Nova se Rusija krvavi od najnakaznije i od najmanje zaslužne rane, koja je ikada mogla da ponizi jedan narod. Mislim na zapuštenu djecu, na bezprizornie.«

Ovima se svjedočanstvima pridružuje i autoritativni glas dugogodišnjeg belgijskog konzula u Rusiji, gosp. **Joseph Douillet-a,** koji je imao prilike da devet godina promatra sovjetski život. U njegovim već po svem svijetu poznatim memoarima: **Moscou sans Voiles**[8], nalaze se i mnoge duboko potresne stranice o razasutim čoporima ostavljenih mališana.

Prolazeći jutrom kroz ulice, piše auktor, opazit ćete skupine derana, koji se crni poput crnaca izvlače iz peći za asfalt, u kojima su proboravili noć. Oni se zavlače svakamo: po stanicama, u prazne vagone, u kućne veže, u spilje pokraj rijeka i t. d. Hodaju u otrcanim krpetinama, a ponajviše i posve goli. Prehranjuju se prosjačenjem, krađom i prostitucijom ... «

[4] Alcan, Paris.

[5] **Was sagt Sowjet-Russland von sich selbst?** str. 61 i passim.

[6] **Gallimord** édit., Paris 1927.

Tim izjavama, uzetim više manje s desnog krila, dodat ćemo i izjave ljevičarskih zatočnika, da istina što potpunije zasine.

Glavni protagonista francuskog komunizma, spomenuti **Maurice Laporte** govoreći o statistikama, što ih je o zapuštenoj djeci izdalo sovjetsko poslanstvo u Parizu, izjavljuje: »Ja držim, a sa mnom i svi oni, koji su vidjeli karavane prljavih i ušljivih mladih prosjaka, od kojih neki sigurno nisu navršili ni tri godine, kako u sumrak poplavljuju moskovske ulice tako, da se i sama crvena straža priznaje nemoćnom da im zapriječi pljačku ove ili one tržne košare ili prodavačkog stola - držim - da su gornji brojevi - 120.000 - daleko ispod bolne stvarnosti.«[10]

Laporte-ov partijski sumišljenik, rumunjski židov, revolucionarac, oduševljeni propagator komunizma i poznati pisac **Panait Istrati,** koji sada živi u Parizu, zaputio se 15. oktobra 1927. sav ushićen u Moskvu s nakanom, da ostane u zemlji ostvarenih ideala, u republici realizovanog komunizma. Kao čovjek, čije pero može da mnogo pridonese širenju crvenih ideja, uživao je veliko povjerenje boljševičkih oligarha. Dobio je putnicu, da se smije slobodno kretati po svim dijelovima sovjetske Unije. U »slobodnoj« se naime Rusiji i u samoj unutrašnjosti zemlje nitko ne smije da makne bez putnog lista. Panait Istrati je tu rijetku ovlasticu i predobro — za sovjete katastrofalno — upotrijebio. Šesnaestmjesečno putovanje po boljševičkim republikama otvorilo je ovomu — do jučer fanatičkom boljševiku — oči. 15. veljače 1929. vrati se Istrati u zapadnu Evropu — razočaran i izliječen od moskovskog komunizma. Kao krik čovjeka, probuđena od dugog i mučnog sna, zvuče reci onih triju knjiga, što ih je bacio u javnost odmah nakon svoga povratka: Vers l' autre Flamme: I. Aprés Seize Mois dans l' U. R. S. S., II. Soviets 1929., III. La Russie Nue.[11] Tu se boljševizam prikazuje u pravom svijetlu: po plodovima, što ih je izrodio na umornoj i ispaćenoj ruskoj zemlji. I rumunjski revolucionarac s posebnim gnjušanjem govori o očajnoj nevolji nedoraslih beskućnika, u koju ih je bezdušno survao sovjetski boljševizam. Spominjući ono par jadnih kućica, što ih sovjeti odredišе za tu djecu, navodi: »Ti dječji domovi... daju užasnu sliku: o kakvoj higijeni ni govora, djeca su natrpana jedna na drugo, hrana da ne može biti gora, osoblje, koje bi imalo da vrši nadzor — nemoralno...«[12]

Činjenice su dakle tu: U boljševičkoj Rusiji — i od svih zemalja na svijetu, jedino u boljševičkoj Rusiji — postoji taj užasni fenomen zapuštene djece. Navedeni svjedoci to ad evidentiam potvrdjuju, a samim sovjetskim publikacijama ne pada ozbiljno na pamet da tu činjenicu niječu.

---

[7] **Nouvelle Revue Francaise** édit. Paris 1928.
[8] Spes, Paris 1928. [9] Op. cit., str. 225.
[10] Sve tri kod: Rieder, 7 Place St. Sulpice, Paris.
[11] **La Russie Nue,** str. 119. i pasim. [12] Ožujak 1926.

Zavirimo sad malo u duše tih bijednika, osvijetlimo njihov nečovječno - nomadski život sa raznih strana, da crna tragika živog im umiranja istisne bar koju sažalnu suzu iz ljudskog nam oka, izmami bar koju molitvicu iz kršćanskog nam srca. Obiteljima pak našim — sadašnjim i budućim — neka ovo nekoliko tužnih slika pokaže, kakve je monstruozne rezultate izrodilo boljševičko shvaćanje braka, po kojem se čovjek djetinjasto razbacuje sa najsvetijom vezom — ženidbom, s jednom od najuzvišenijih sposobnosti, koju mu je Stvoritelj povjerio: da saopći život novom razumnom biću i da ga u njem uzgoji do potpunog ljudskog dostojanstva.

Usput napominjem, da svu dokumentaciju vadimo iz samih sovjetskih izdanja ili po kojiput iz spisa posve vjerodostojnih očevidaca: dakle iz posve autentičnih izvora.

II. Od nemila do nedraga...

Gdje su, gdje žive ta djeca? Svagdje i nigdje. Ipak postoje neka središta, koja ih na osobit način privlače: Moskva i ostali veći gradovi, te Jug. Gradovi sa svojim brojnim zgradama i tvornicama pružaju obilno mjesta za privremene ležaje, a sa svojim šarolikim i mnogobrojnim stanovništvom daju i dosta prilike za običnu prehranu: prosjačenje i — krađu.

Pustimo međutim, neka nam izjave samih mališana otkriju tajne njihova avanturističkog života. Dajmo najprije riječ malome Kolji, koji je svu svoju dugu povijest povjerio mladome sovjetskom piscu **Akučinu,** kad ga je ovaj nekog zimskog dana našao na putu, pokupio iz snijega i dovezao na saonicama svojoj kući. Akučin je taj svoj dirljivi sastanak opisao u moskovskoj reviji **Krasnaja Nov**[13]:

»Poslije druge šalice čaja dječaku se razvezao jezik. Poče da nam pripovijeda svoj život. Nama se činilo, da je živio ne deset, već pedeset godina. Otac su mu i majka živjeli u Kavkazu. Bjelogardisti mu ubiju oca; majka se dade na plač i jednog dana zovne sinčića: »Čuješ, Kolja, mi ne možemo ovdje ostati. Hajdemo u Tiflis k mojoj prijateljici...« Dadosmo se na put, nastavlja Kolja sâm. Majka bijaše bolesna. Ona umre u vlaku nedaleko od Tiflisa. Odnesoše je, a da se na me nijesu ni obazreli. A ja opet nisam znao adresu majčine prijateljice...

Nikad nisam prosjačio, ali drugo mi sada nije preostajalo. Počeo sam da lutam po ulicama. Doskora sam si našao drugova. Iz Tiflisa pođosmo pješice u Baku, a odatle lađom u Krasnovodsk. Tu me moji drugovi ostaviše. Ja se zaputih u Taškent,[14] gdje sprovedoh dvije godine i pô. Prenoćivao bih obično na kolodvoru. Stražari nemilosrdno gone sve, koji hoće da ondje prenoće. No ja sam se sakrio za neki ormar, koji nije bio posve prislonjen uza zid. Ipak nisam smio da legnem, jer bi policajac mogao da zamijeti moje noge.

---

[13] Taškent je od Krasnovodska udaljen više od 1000 km.
[14] Kakve 3000 km.

stoga sam se naučio da spavam stojećke iza ormara. Neki je drug zapazio moje skrovište, i mi se obojica u njem nastanismo. Jedan treći se također htio da pridruži. Odgovorismo mu: »Ne možeš, nema mjesta. Opazit će nas i protjerat će nas svu trojicu. Potraži si kakav drugi ormar.«

Moj me drug stade tad nagovarati da pođemo u Moskvu. »Svi idu u Moskvu, reče mi, dojavljeno je svima beskućnicima, da se sakupe u Moskvi.« Sjetih se tada, da imam u Moskvi nekog ujaka, koji se bavi slikanjem. Mati mi je češće puta o njem govorila. Pođosmo dakle na put. Na nekoj stanici kondukter opazi mog druga i prisili ga da siđe. On skoči i strovali se pod kotače; u času bi raskomadan na dvoje. Dalek je put od Taškenta do Moskve.[15] U Taškentu je još bilo toplo, no što smo više napredovali, to je vrijeme bivalo sve hladnije. Po stanicama sam prosjačio ili sam pjevao kojekakve pjesmice pod prozorima vagonâ. No putnici su me se brzo zasitili. »Svakog nam dana dosađuje«, govorahu među sobom, i nitko mi više nije ništa davao.

Tada se poslužih drugim načinom. Silazio sam s jednog vlaka i prelazio u drugi. Na taj sam način promijenio mnogo vlakovâ. Na nekoj stanici siđoh i zapitah najbližeg prolaznika: »Je li selo daleko?« — »Tri vrste«, glasio odgovor. Dadoh se na put, kad eto ti vjetra, pa još k tomu mraka — a ja iznemogao od gladi. Sile me ostaviše i ja klonem u snijeg...«

Kolja nije osamljen. Njegove bi memoare mogli da potpišu mnogi i mnogi od njegovih skitalačkih drugova. On nam je dao vjernu sliku jadnog životarenja onih zapuštenih po kavkaskim i sredno-azijskim stranama: oko Tiflisa i Taškenta. Prebacimo se koju hiljadu kilometara na sjever, na sibirsku prugu između Viatke i Perma. Saslušajmo razgovor što ga vodi ruski pisac Gontsov s jednim od tamošnjih »zapuštenih«,[16] koji se vozio uvukavši se među točkove na vlaku.

Na stanici Viatka rasprede se među njima ovaj razgovor: Dobri moj gospodine, dajte mi nešto da zagrizem.

— Što ti to ovdje radiš?

— Putujem u Sibiriju. Zapušteno sam i ostavljeno dijete.

Neprestano se međutim ogledavao na sve strane, jer se bojao konduktera i policije. Oko pojasa je omotao uže, a u ruci mu visjela vrećica. Kupim mu kruha i jaja.

— Hvala, dobri gospodine.

— Pa kako ti to putuješ?

— Pogledajte kroz prozor, pa ćete vidjeti.

Dječaka nestade iza lokomotive. Ja uđoh u vagon i naslonim se kroz prozor. Vlak se stade kretati. Najednom uz sveopći smijeh publike i bijesno proklinjanje konduktera nesrećno derište otvori vratašca sanduka, što se nalazi pod vagonom, uvuče se najprije desnom nogom i desnom rukom, zatim glavom i nestade ga poput guštera u kakvoj pukotini. Čovjek bi rekao, da su ga točkovi smrvili. Na slijedećoj se stanici ponovi isti prizor. Stadoh to promatrati iz bližeg. Skakao je spretno kao majmunče, vješto kao akrobat, još prije no što se vlak zaustavio. Još i sada ne razumijem, kako je mogao da iz

[15] **Volia Rossii**, siječanj 1929, Paris.
[16] **Dni**, 4. IV. 1928.

onakvog položaja skoči na noge. Na većim stanicama opet ga je dočekao sličan zapušteni dječak kao ono u Viatki...

Mnogi mu putnici također dadoše hrane. Osvojio je simpatije gotovo sviju. Malo prije Perma, eto ti ga u naš odio.

Gospodine, meni je zima. Napolju je sad jako, jako studeno.

Mališan je vas drhtao. Njegovo je blijedo lice poplavilo od studeni, a kroz prozirne krpe virilo je njegovo mršavo tijelo. Jedino su njegove crnkaste oči gorjele i sjale na tom čudnom dječjem licu, koje je već bilo posve uvelo i nategnuto od premnogih patnja.

Putnici se među sobom pogledaju.

Neka ostane ovdje, rekoh. Mi ćemo za nj platiti do Perma...

Do Perma nam je mnogo toga ispripovjedio. Bio je član prave jedne nacije zapuštene djece, koja je imala svoje običaje, svoj ideal, svoj jezik, svoj moral. Njeni članovi imaju 7—8 pa do 16—17 godina. Neki su još i mlađi, ali starijih nema...

Kondukter nam je kasnije pripovijedao: **»To je cijela banda. Imaju svoje posebne znakove, svoje lozinke. Đavo bi znao, od čega žive. Poput ptica selica sastaju se oni od vremena do vremena i odlaze zimi prema jugu, ljeti prema Sibiriji. Ovaj po svoj prilici ima da dade signal na cijeloj pruzi: »Na okup... vrijeme je!« Da se pođe. Kamo? Možda u Sjeverni Kavkaz, možda u Turkestan. A možda ima da organizira kakvu veću krađu. Jedno je svakako sigurno: kad oni dođu, valja dobro paziti na svoju prtljagu i na svoje džepove.«**

Mali tad stade opisivati njihov način života:

»Zimi je bilo jako gadno. U proljeće smo pošli u Novosibirsk, i tu smo se malo odmorili. — Noć smo obično provodili u pećima, u kojima se kuha asfalt. Zatim sam si najmio neku baraku za oglase.

— Kako to?

— Vrlo jednostavno. Izbijemo odozdo jednu dasku i baraka je onoga, koji se prije u nju ugnijezdi. I to je onda stan. Nanesem u nj slame i iznajmim ga. Za jedan »ćošak« plaća se tri kopejke za noć. Za jednog samog ili za dečka s djevojčicom, svejedno. Ako je sam, plaća 3 kopejke, ako s malom 5 kopejki.

Jednoga lijepog dana, reče on smijući se, osvojismo neko spremište u Radničkoj palači. Uredismo ondje prenočište, za koje se plaćalo 2 kopejke po osobi. Živjeli smo lijepo u zajednici, i nitko nas nije opazio. U prenočište nijesu vodile nikakve stube, i nitko živ nije znao, kako smo se mi u nj uvlačili. Ipak, eto ti k nama jednoga dana policije. Ti đavoli donesoše sa sobom vatrogasne ljestve. Mi ih pozdravismo ciglama. Borba je trajala dva sata, i na koncu moradosmo ipak izaći.

— A kamo ste onda? Živjeli smo u barakama za oglase i po trgovačkim spremištima. Zimi je bilo vrlo zlo. Prodavali smo ugljen.

— A odakle vam ugljen? Pa sa željeznice. Upregli smo jednog ili dva psa u saonice, i uz jeftiniju cijenu prodavali ugljen po gradu.

— A po selima niste prodavali?

Po selima. Šta ti pada na pamet. Seljak je zao. On nas mlati na mrtvo ime. Ne valja se odviše približiti selu...«

Na slijedećoj stanici — premda smo mu bili kupili kartu do Perma — mali iščezne u crnu noć:

»Zar da ovdje čekam policiju? Ta nisam s kruške pao! Kad te jednom

uhvate, onda im se ni bijes ne može da iskopa iz njihovih prokletih ruku. Dovidova, građani, hvala na vašoj gostoljubivoti!«

Pridigne svoju strašno zamazanu čepicu i nestade ga.

Nakon njegova odlaska jedan od putnika primijeti:

»Koliko sam već vidio tih mališana, zaraženih raznim bolestima, osobito tuberkulozom i sifilisom! Izmiču vam se između prstiju poput vode. Pravi hajduci. Što mislite, koliko ih ima?« reče on — okrenuvši se prema nekom časniku crvene armije. Oficir ne reče ni riječi.

»Bilo ih je više milijuna. Gdje su sada? Oni, koji su ostali na životu, postali su nitkovi, kradljivci. U 16. godini su to već pravi profesijski tatovi...«

»Ni sve komisije, ni dječji domovi nijesu kadri da od njih štogod naprave«, nadoda drugi putnik. Sva su nastojanja ostala jalova. Preostaje još jedina nada, da pomru od veneričkih bolesti i od sušice. Ne boje se nikoga i ničega. Usred bijela dana bace se oni na kakvu gospođu, otmu joj torbu s kupljenom hranom i novčarku. Prijete Vam se, da će Vas ugristi i da će Vas zaraziti svojim ujedom. Obilaze oko zadružnih blagajna i prosjače; čim opaze u vašim rukama rubalj, otmu ga, i onda trčite za njima. Zavlače se u kuće, da ondje kradu. Mi ih se bojimo kao kuge...

Oni imaju svoj posebni govor, natrpan psovkama i svinjarijama. Da ste ih samo vidjeli, kad su lanjske godine prošli kroz naš grad. Obučeni su kao kakva strašila, oči im se krijese kao u tog malog; puni su buha, ušiju i stjenica. Oči im gore kao u gladnih vučića; lica su im sva zapaljena.

Ne boje se nikoga. Policiji se jednostavno rugaju. Državnu vlast prezira. Pravi je sotonski naraštaj. Što ćemo s njime? Iz dječjih domova bježe, mrze ih iz sve duše...«

S podnožja Urala spustimo se u crvenu prijestolnicu: Moskvu. I njene su ulice i predgrađa iskićena četama zapuštene djece. U veljači 1928. javlja neki očevidac iz Moskve[17]:

»Večer je; nalazim se na Tverskom šetalištu. Usred svjetine dva zapuštena derana marljivo obavljaju svoj zanat. Odmah pokraj njih stoji stražar, ali se na njih i ne obazire. Ima među tom zapuštenom djecom mnogo prostitutitkinja...«

Žena predsjednika Izvršnog Odbora, gđa Kaljinina, opisuje u P r a v d i od 26. siječnja 1926. zaklonište moskovskih beskućnika:

»Došavši u blizinu, iz koje sam mogla razlikovati predmete, opazih golemi crni kotao, u kojem se kuha asfalt. Možda ga ne bih ni opazila, da nije pred kotlom plamsala vatra, koja je svemu davala još tajinstveniji i turobniji izraz. Stanovnici su se kotla šćućurili uza nj poput čvoraka na kakvoj trošnoj poljskoj zgradi; upravo su se grijali.

U kotlu je boravilo 38 stanovnika. Među njima je bilo osmero djece, kojima su još bili roditelji na životu. Jedan od njih ima majku, »koja nikako ne naliči na mater« — kako mali sam kaže — »ona strašno tuče«. Evo dakle osam dječaraca, kojima su roditelji još posve zdravi i mogu da rade, a sinovi im ovdje potpuno prepušteni samima sebi...

Svatko priznaje — zaključuje crvena prvakinja — da tih »kotlova« ne bi smjelo da bude, i da je to prava sramota i užas.«

[17] La Russie opprimée, 28. IV. 1928.

Ima pravo gđa Kaljinina, samo zaboravlja, da »ta sramota i taj užas« dolaze baš od one propagande, što je vodi ona — a osobito njene crvene dvije kolegice i glavne pobornice potpunog boljševičkog braka i neograničeno slobodne ljubavi — matrona Krupskaja i fanatična gđa Kolontaj. Kako je u Moskvi, tako je i po ostalim većim gradovima Rusije.

Prema izvještaju nekog rostovskog dopisnika:[18] »U noći 13. travnja organizovao je rostovski mjesni sovjet hajku na te skitnice. U jednoj samo noći pohvatano je u Rostovu 1250 djece obojega spola, a u Sjevernom Kavkazu — 2.500...«

I u Rostovu su kotlovi za asfalt omiljelo obitavalište zapuštenih. Jednog od suradnika Večernaje Krasnaje Gazete vukla radoznalost, da zaviri u te čudne crne salone:

»Šetao sam u Rostovu ulicom Sadovaja. Bilo to ugodne i blage listopadske večeri:... Na uglu ulice opazim dva poderana dječaka... Pristupim k njima i zapitam ih, gdje stanuju. — Tamo, pokaže mi stariji.

Pođem za njima. Njihove su otrcane krpe upravo zaudarale. Obojica su bila bosa i gologlava... Približismo se kotlovima, u kojima se kuha asfalt za popravljanje ulica.

— Evo, tu je naš stan, reče mlađi.

Sagnuh glavu i ugledam trojicu dječaka, koji su već bili zaposjeli jedan kotao. Dvojica su već spavala, a treći se — čim me opazi — malo pridigne. Oči su mu se krijesile.

— Daj mi jednu kopejku, reče.

Dobacim mu novčić. Moji pak mališani zapale svijeću i uvuku se kroz uzani otvor u jedan drugi kotao. Svijeća im je bila potrebna da osvijetle svoje skrovište i da ga očiste, prije nego što se dadu na počinak. Pometu pepeo i ugarke, od kojih su se neki još pušili...

Kad sam se vratio k prijatelju, kod kojeg sam stanovao, s ogorčenjem mu ispričah, što sam doživio.

— Pa to ti je stara stvar, dobaci mi ravnodušno njegova žena. Ima tomu već dugo vremena, da se oni tako smještaju. Mi smo to već obikli.

* * *

»Mi smo se na to već priviknuli.« Boljševizam je priviknuo te jadne ljude i tu još bjedniju djecu — da se uistinu na svašta priviknu. Prisilio je tu bijednu zapuštenu mladež da se privikne na najodvratnije stvari, da već u prvim danima bujne mladosti okusi i ispije najgori kal, što ga najpokvarenije strane izrođenog ljudskog života sa sobom donose.

Drugom ćemo zgodom osvijetliti etičko shvaćanje i moralnu praksu kod te posebne vrste ljudskih bića, što objektivnije ustanoviti njihov sadašnji broj i svestrano ispitati uzroke, koji su bili kadri da porode tako monstruoznu pojavu, kao što je ta pojava zapuštene djece u boljševičkoj Rusiji. **Stj. Poglajen D. I.**

FIAT LUX!

IZBOR BRAČNOG DRUGA S PSIHOLOŠKOG GLEDIŠTA.

Pod tim naslovom držao je nedavno na zagrebačkom pučkom sveučilištu pred vrlo brojnim auditorijem predavanje prof. dr. Bujas. Predavanje samo nije imalo nikakove stroge raščlambe (particije) tako, da je više bilo »une causerie« negoli predavanje. Stoga i nama ovdje, gdje želimo neke izvode g. dra Bujasa podvrći objektivnoj kritici, nije moguće slijediti kakovu particiju ili slijed, nego moramo pretresti pojedine misli, što ih je g. dr. Bujas razvijao bilo na početku bilo u sredini bilo na koncu svojega predavanja.

Pa da počnemo odmah s onim mislima, s kojima je i g. dr. Bujas počeo, primijetiti nam je, da je vrlo dobro istaknuo jednostranost eugenetičkog shvaćanja braka, koje vidi cijeli raison d' être ženidbe u potomstvu i tako jednostrano prenosi »ženidbena pravila« sa životinjâ na čovjeka. Ali u istom tom slijedu misli zaletio se g. dr. Bujas i do vrlo smione »psihologijske« tvrdnje, da sve duševne osobine zavise o strukturi živčevlja, pa onda stao s malo čudnom psihologijom dokazivati, kako je predmet njegova predavanja t. j. »izbor bračnog druga« ili bolje »savjeti za taj izbor« zapravo nemoguć. A nemoguć je stoga, što je ponajprije teško s kriterijem dobroga izbora, budući da bi prema eugenici bili drugi, a prema psihologijskim potrebama opet drugi kriteriji. Osim toga u praksi da često, kao na pr. »u srednjem vijeku«, ljudi ne mogu da biraju, jer to uvijek drugi mjesto njih čine, bili za to pozvani ili ne. Napokon iskustvo da pokazuje, da zapravo izbor i tako stvar ne odlučuje, jer ima »razumskih« brakova t. j. brakova, do kojih je došlo izborom ili razborom, koji su ipak nesretni, a opet ima »sklonosnih« brakova, u koje su ženidbeni drugovi uletili ne misleći puno, pa su ipak sretni. Ne znamo, je li se u glavama onih, koji su tražili ozbiljan odgovor na pitanje, što im ga naslov predavanja sugerirao, porodila misao: »Po što smo dakle došli amo?« Tek smo na koncu predavanja čuli, kako je neka gospođica rezignirano uzdahnula: »No sad znam, koliko sam i znala!« Nama je ipak drago, da je sam g. dr. Bujas priznao, kako se kod izbora bračnog druga ukrštava toliko znanstvenih teorija i praktičkih obzira, te čine sam izbor nemogućim, ako ga čovjek želi obaviti pod vodstvom tih faktora. Treba se dakle dići više pa razborito uzeti u obzir sve to, koliko je moguće, potražiti od slučaja do slučaja rezultantu svih tih faktora, kako je diktira razum vođen načelima vjere; drugim riječima, ako hoćemo, da dođemo do pozitivna rezultata, valja pitati kršćanski moral, pa bi zaista slušači pučkog sveučilišta slušajući kakovu čestitu propovijed o rečenom predmetu imali mnogo više koristi...

* * *

Govoreći o shvaćanju braka te o cilju, za kojim dosljedno prema shvaćanju idu razne kategorije čovječanstva, pokazao je g. dr. Bujas, da se smatra »diferensirarijim« čovjekom, koji je visoko prerastao shvaćanje »kršćanske Crkve«. Sastavljajući naime te kategorije morao se g. dr. Bujas taknuti i ne-

kih pitanja, koja idu u područje etnologije, teologije i prava. Što bi te znanosti rekle na njegove izvode? Prema njegovu mišljenju — g. dr. Bujas je otvoreno rekao, da izlaže **svoje** vlastito **mišljenje** — ljudski rod na **prvom stupnju** ili »primitivni čovjek«, kojemu valja u ovoj točki pribrojiti i »izabrani narod«, smatra ženu manje više stvari te ženidbom ide za korišću! Ako se ne varamo, ta se tvrdnja g. dra sasvijem ne slaže s onim, što je kasnije u predavanju tvrdio o »primitivnom čovjeku«, kako ćemo još vidjeti, a odgovarat će ovaj prikaz po sudu etnologije **površnom** promatranju stvari, koje će dobro doći onima, što žele bilo milom bilo silom strpati razvitak ljudske kulture u okvir evolucije odnosno descendencije. Ali to možemo pustiti etnoologiji. Neka ona kaže, da li se g. dr. Bujas, koji je drukčije psiholog, razumije i u etnologiju ili ne.

Na **drugom stupnju** nalazi se po mišljenju g. dra Bujasa **»kršćanska Crkva«**, koje je »glavnog moralistu«, sv. Alfonza Liguorija i naveo kao dokaz i ilustraciju za svoju tezu. Kod sv. Alfonza da naime čitamo definiciju, koja da pokazuje, kako »glavni crkveni moralista« te prema tome i sama »kršćanska Crkva« shvaća prirodu ili bit ženidbe. Ta definicija prema navodu dra Bujasa glasi ovako: »ženidba je sakramenat, u kojem muškarac i žena pravovaljano predaju i primaju pravo na vlastito tijelo.« Prema tomu da su za sv. Alfonza, a dosljedno i za »kršćansku Crkvu«, »tjelesa materija«, a »riječi forma«. Kod svega toga da je za »diferenciranije ljude«, među koje se nepritajeno ubraja i g. dr. Bujas, a koji su i teorijom i praksom preletjeli ogradu »morala kršćanske Crkve«, upravo užasno i nečuveno, da u tom shvaćanju nema ni riječce o ljubavi!

Otvorimo li knjigu sv. Alfonza »Theologia moralis« Lib. 5., tractat. 6., cap. II., dubium primum, čitamo ovo: »Quid est matrimonium? Et in quo consistat ejus essentia?... Resp. Est sacramentum inter baptizatos, quo vir et mulier sibi mutuo legitime corpora tradunt ad perpetuam vitae societatem, usum prolis suscipiendae, et remedium concupiscentiae.«[1] Prema tomu je g. dr. Bujas definiciju sv. Alfonza naveo **prilično** točno. »Prilično« stoga, jer odmah prvi od ciljeva, koje navodi svetac, naime »perpetua vitae societas — doživotna životna zajednica« unosi u definiciju netjelesni, pače možda ljubavni elemenat, kojega g. dr. nije mogao naći u shvaćanju »kršć. Crkve«. Nego sv. Alfonzo neposredno nastavlja: »Materia ex qua, et proxima, est mutuus consensus externis signis expressus, quatenus habet rationem traditionis. Forma autem est idem consensus, quatenus habet rationes acceptationis.«[2] Dakle prema sv. Alfonzu je materija »ex qua« t. j. ona, koja ulazi kao bitni sastavni dio u sam sakramenat te sačinjava fizičku bit ženidbe, privola, kojom se i ukoliko se njome predaje pravo na vlastito tijelo. Istom kasnije pita svetac: »Quaenam sit materia sacramenti?« te odgovara: »Quod vero ad materiam, magis, DD. discrepant, sex sententias enumerat Sanchez..., septem Pontianus... Duae

[1] »Što je ženidba? I u čemu je bit njezina?... Odg.: To je sakramenat za krštene, kojim čovjek i žena zakonito predaju jedno drugome tijelo za dosmrtnu životnu zajednicu, za rađanje djece, i za lijek od pohote.«

[2] »Materija od koje, i bliža, jest međusobna privola izražena vanjskim znakovima, ukoliko znači predavanje. Forma je pako ista privola, ukoliko znači prihvaćanje.«

tamen sunt plus receptae.«[3] Sad istom izlaže kao **prijeporno** mišljenje ono, koje sam odabire, naime da je **»materia remota« (koja kao takova nije dostatna da se konstituira sakramenat, nego traži još daljnu determinaciju!)** pravo na tjelesa ili sama tjelesa ženidbenih drugova, a »materia proxima« predaja toga prava. Iz toga je jasno dvoje: **1. da se i prema samom sv.** Alfonzu ovo **zadnje mišljenje ne može označiti kao »mišljenje kršćanske Crkve«**, jer je samo **jedno od mnogih** mnijenja, koja postoje u »kršćanskoj Crkvi« i 2. da tjelesa odnosno pravo na njih ne ulaze kao konstitutivni elemenat u sam sakramenat. Sv. Alfonzo to napose ističe, kad veli: »Contractus autem matrimonii id habet speciale, quod ad hoc, ut transferatur dominium juris in corpora contrahentium, **non requiritur realis traditio rei,** ut exigitur in aliis contractibus, **sed sufficit sola voluntas externe expressa.**«[4] Toga, čini se, g. dr. Bujas, odnosno auktor, prema kojemu citira sv. Alfonza, nije uzeo u obzir, i to na svoju »sreću«. Jer drukčije bi i opet lako i sami opazili, da im »kršćanska Crkva« nikako ne bi pristajala u drugi stupanj »ljudske diferensiranosti«. Razlog je posve očit. Baš stoga, što je »materia proxima« čin volje, dakle nešto čisto duhovno, nije shvaćanje »kršćanske Crkve« s obzirom na brak tako materijalno i materijalističko, da bi trebalo korekture »diferensiranijih« ljudi. I radi toga čina volje, koji je kao predaja vlastitoga ja, i to potpuna i za cijeli život, sigurno i najljepši plod i najjači dokaz ljubavi, mogao je pisati Pijo XI. u svojoj zadnjoj okružnici »Casti connubii«: **»Coniugio igitur animi iunguntur et coalescunt, hique prius et arctius quam corpora — ženidbom se dakle duše spajaju i stapaju, i to i prije i jače negoli tjelesa«.** A Pijo XI. je kao vrhovni Učitelj Crkve katoličke i pozvaniji predstavnik »kršćanske Crkve« i autentičniji, »glavniji moralista njezin«. K tomu valja uzeti u obzir, da Pijo XI. nije time iznio ništa novo i sv. Alfonzu nepoznato. Jer Papa izvodi taj zaključak iz definicije, kakovu daje i sv. Alfonzo. Osim toga je to očito sadržano već u nauci sv. Pavla, koja sv. Alfonzu nije mogla biti nepoznata, i o kojoj se može svatko lako uvjeriti, ako pročita Apostolovu poslanicu Efežanima poglavlje 5, redak 22 do 33. Ako se dakle ne varamo, ne bi trebala modernim ljudima »diferensiranija« definicija i shvaćanje biti ženidbe, nego što je u »kršćanskoj Crkvi«, već baš obratno ta definicija i to shvaćanje traže »diferensiranije« ljude od modernih.[5]

Ispravnost naše konstatacije potvrđuju još i ove refleksije. Sve kad zaista u samoj definiciji ženidbe, kako je daje sv. Alfonzo i Crkva, ne bi bilo ničega, što bi ma i izdaleka natuknulo ljubav, bio bi posve lajički izvod: dakle u tom shvaćanju nema ljubavi dolična mjesta. Jer, ako pravnik definira oporuku kao »actus revocabilis quo quis de bonis propriis disponit pro tempore

[3] »Što je materija sakramenta? — Što se materije tiče, točnije, razilaze se učitelji, šest mnijenja nabraja Sanchez..., sedam Poncijan. Dva su najraširenija.« Drukčije nije ni mogao sv. Alfonzo govoriti, jer »kršćanska Crkva« nije još ni danas stvar auktoritativno odlučila.

[4] »Ženidbeni ugovor ima to posebno, da se ne traži realna predaja stvari, eda se prenese pravo na tijelo ugovornika, nego je dosta volja izvanjskim načinom očitovana.«

[5] Ne znamo, zašto se g. dr. Bujas ustručavao reći posve jasno »katolička Crkva«, kad je izvan svake sumnje, da se samo o njoj radi. Jer sv. se Alfonzo rodio g. 1696., dakle gotovo 200 godina poslije Luterove reformacije, a preko

mortem suam subsecuturo«,[6] onda on zaista time još nije rekao, da li ljubav može ili treba da vodi čovjeka pri pravljenju oporuke. Pače može on to bez ikakove nedosljednosti tražiti, premda ljubavi ni riječcom ne spominje u svojoj definiciji. Slično je u našem slučaju. »Kršćanska Crkva« može smatrati i tražiti ljubav kao uvjet za moralni i srećni brak, sve ako i ne spominje ljubavi u svojoj definiciji braka. A pogotovu to može onda, ako smatra ženidbenu privolu plodom prave ljubavi.

Mi smo doduše dosadašnjim izvodima pokazali, da g. dr. Bujas ima krivo, kad misli, da su tek moderni »diferensiraniji« ljudi pronašli u braku ljubav kao bitni uvjet njegove sreće, i kad taj uvjet ne nalaze u shvaćanju »kršćanske Crkve«. Ali će nam g. dr. još uvijek s pravom odgovoriti: U tom je zasluga »diferensiranijeg« shvaćanja braka, što ono nije samo s tim zadovoljno, da definicija **ne isključuje** ljubavi ili je možda »in obliquo« **i traži** makar i kao bitni uvjet sreće, nego ide i dalje pa traži, **da ljubav** uđe u samu definiciju i u shvaćanje braka kao njegov **bitni, konstitutivni elemenat.** Ogledajmo si dakle malo definiciju braka, koju predlažu ljudi »diferensiraniji« i od same »kršćanske Crkve«!

Ta definicija glasi u stilizaciji g. dra Bujasa: **»veza dvaju srodnih bića na osnovi ljubavi«.** Staro logičko pravilo dobre definicije glasi: »definitio conveniat omni, soli, semper — definicija treba da odgovara svim stvarima, koje definiramo, i to samo njima i uvijek«. Prema definiciji g. dra Bujasa postojao bi brak među dvoje zaljubljenih, dakle bez sumnje »srodnih bića«, jer su, kako će to dru Bujasu iz spolne psihologije biti poznato, duševno među se tako vezani, da neprestano jedno o drugom fantazira i misli, i to baš na »osnovi ljubavi«, koja je prema određenju dra Bujasa »afinitet, izražaj srodnosti«. Naprotiv ženidbeni drugovi, koji su se međusobno duševno potpuno otuđili, nisu više u braku, jer niti su više »srodna bića« niti imaju potrebitu »osnovu ljubavi«. Iz toga slijedi, da će boljševički ženidbeni zakoni, koji to i proglašuju i zakonski utvrđuju, biti »najdiferensiraniji« ženidbeni zakoni na svijetu![7] Mogli bismo nanizati još dosta primjera »veza srodnih bića na osnovi ljubavi« (na pr. prijateljstvo, rodbinske veze između roditelja i djece, braće i sestara, pa možda čak i gospodara i njegova odanoga psa, jer i oni mogu biti »srodna bića«, koja će vezati »afinitet«!) ali već su i ova dva dosta, da se vidi, kako »definicija« ženidbe i shvaćanje njezine biti kod »diferensiranijih« ljudi pristaje svemu prije negoli ženidbi, za koju je načinjena. Ta definicija ne pri-

600 godina poslije Cerularijeva raskola, te je katolički svetac, pa ga sigurno niti protestanti niti pravoslavni ne će priznati »svojim glavnim moralistom«. Možda se g. dr. opreznije izrazio iz taktičkih razloga, da naime odveć očito ne uvrijedi svojih katoličkih slušalaca. Ali, ako je među tim slušačima bilo i pripadnika drugih spomenutih dvaju konfesija, mislimo, da ne će g. dru biti zahvalni, kad ih ne ubraja niti u »kršćansku Crkvu«.

[6] »Porecljiv (opoziv) čin, kojim tkogod raspolaže svojim dobrom za vrijeme poslije smrti.«

[7] Nipošto ne želimo reći, da je g. dr. Bujas svijesno i hotice išao za takovom konzekvencijom. Baš naprotiv mi smo uvjereni, da mu se ona neopažena i protiv volje nameće. Najbolji dokaz za to jest protest g. dra protiv »slobodne ljubavi« kao »etikete za seksualnu razuzdanost«.

staje niti svima ženidbama, niti samo njima, a niti uvijek. I to je razlog, zašto »kršćanska Crkva« i njeni zastupnici ili barem »glavni moraliste« ne htjedoše definirati ženidbu kao »vezu na osnovi ljubavi«, nego kao »vezu na osnovi prava«. Nama se sve čini, da je g. dra Bujasa kao psihologa, koji najbolje zna cijeniti važnost ljubavi u braku, prevarilo dobro srce. Ali kod definiranja nije dobro, da se utakne srce, nego tu pomaže samo logika i — metafizika!

* * *

U daljnjem toku svojega predavanja razdijelio je g. dr. Bujas sve ljude prema tomu, što žele dobiti sa ženom, na tri stepena. Na prvom stepenu, koji odgovara »primitivnim« ljudima, traži se samo korist, interes: pita se, koliko će donijeti miraza, zna li dobro voditi kućanstvo i sl. Na drugom stepenu traži se u ženi »lutkica«, koja će služiti kao zabava svojemu čovjeku te razonoditi svojega vojna, kad se vrati s posla doma. Na trećem napokon stepenu, koji odgovara »diferensiranijim« ljudima, traži se žena radi »viših razloga«, radi — ljubavi. Upravo nas je frapirala sigurnost, kojom je g. dr. povlačio ograde pojedinih »kategorija« i »stepena«, i mi bismo se i dulje vremena tome divili, da nas nije smelo jedno pitanje, koje nam se na očigled tih »stepena« porodilo u duši. Komu odgovara drugi stepen? Možda i opet »kršćanskoj Crkvi«? To bi uistinu bila posve »originalna« misao g. dra Bujasa, ali on nam toga nije htio kazati. Međutim bi u takovu slučaju bilo posve suvišno, da se ikako više na to obaziremo poslije ovoga, što smo već rekli, to više, što onda treći »stepen« može odgovarati samo — boljševizmu, o kojemu smo dosta govorili na drugom mjestu.

* * *

S velikim zanimanjem i uživanjem smo pratili prikaz »kemijske teorije« dr. Hume (?), prema kojoj, kratko rečeno, sreća braka zavisi o kemijskom afinitetu »predominantnih« elemenata u tijelu ženidbenih drugova. Davali smo pravo g. predavaču, kad je s finom ironijom i prezirnim smiješkom kaznio ovakav neozbiljni pokušaj tumačiti tajne ljudskog bića i njegovih potreba. Ali nažalost i tu nije moglo naše veselje ostati nepomućeno. Jer po zakonu asocijacije sjetili smo se, da je negdje na početku predavanja bilo rečeno, da su »sva duševna svojstva zavisna (očito uzročno!) od strukture živčevlja«. No ta je opet bitno uvjetovana kvalitetom i stanjem kemijskih elemenata, koja se u organizmu i živcima nalaze, kao na pr. koloidnim stanjem, prostornom izomerijom pa i »predominacijom« jednoga elementa nad drugim. Počeli smo se dakle pobojavati, da ne bi refleks one ironije i onoga smiješka pao i na teoriju samoga g. predavača. U toj nas je bojazni utvrdilo ono, što je g. dr. Bujas rekao negdje već prema kraju predavanja o »prevlasti hormona«. On je naime kao psiholog ustvrdio, da je čovjek viša životinja, kojoj je glavna karakteristika veliki mozak, kojim je uvjetovan bogatiji duševni život. U životinja i u »primitivnih« ljudi — ti će onda valjda prema psihologiji g. dra Bujasa biti zapravo životinje — prevlađuju u ekonomiji organizma hormoni svojim sekrecijama djelovanje mozga, dok je kod razvijenih ljudi obratno. Odatle onda razlika u shvaćanju i vladanju: »primitivan« čovjek polazi od seksualnosti k simpatiji, a kulturan ili »diferensiran« obratno od simpatije k seksualnosti.

Prema toj dakle teoriji Amerikanina Burmana mogu »unutrašnje sekrecije« tako jako utjecati na cijeli karakter, da se s pravom može govoriti o »endokrinin ličnatima« (endocrine personality), koje potpuno odgovaraju »primitivcima« g. dra Bujasa. No bilo da su hormoni pozitivne tvari (»lebenswichtige Stoffe«), bilo da samo paraliziraju kataboličke otpatke, da ne škode organizmu, svakako djeluju te sekrecije kemijskim reakcijama, i tako mnogo toga, ako ne sve, zavisi o kemijskoj strukturi njihovoj i cijeloga organizma. Mi smo se dakle i opet i nehotice našli tamo negdje, gdje se nalazi i rečena doktorica Hume. Mislimo, da g. dr. Bujas razumije, što želimo kazati. G. dr. sa svojega stanovišta jedva ima prava rugati se spomenutoj doktorici.

* * *

Još je g. dr. Bujas tokom svojega predavanja više toga kazao, u čemu je bio, po našem sudu, sad sretnije sad opet nesretnije ruke. Tako je na pr. posve ispravno otklonio Freudov »panseksualizam«, koji je već i sam učenik Freudov, Adler prilično ublažio; razlikovao je ljubav od zaljubljenosti; nazvao »slobodnu ljubav« etiketom za seksualnu razuzdanost. U svemu tomu se slažemo s g. drom.

Manje je sretna bila »definicija« ljubavi, koja da je »afinitet ili izražaj srodnosti«. Prema toj definiciji bi ipak i zaljubljenost bila »ljubav«, premda je to g. dr. izrično nijekao, jer je zaljubljenost bez sumnje neki »afinitet«, koji je posljedica ili izražaj »neke srodnosti«. Još se bolje pokazuje, kako je to određenje ljubavi nesretno, kad se primijeni definiciji braka, koju daje g. dr., jer tada ta definicija ostaje bez ijedne **ljudske** oznake, budući da se ni »srodna bića«, a ni »afinitet ili izražaj srodnosti« ne nalaze samo kod ljudi nego i kod drugih barem živih bića, te je prema tome i kod njih »brak« moguć.

Najnesretnije je ipak bilo, što je dr. Bujas ustvrdio, da je »prema primitivnom shvaćanju glavni uzrok loma braka — brakolomstvo« biva preljuba, te što je dajući na koncu »savjete« samo »konstatirao činjenicu«, da više ne vrijedi ono: »On će biti tvoj gospodar!« Jer što se prve tvrdnje tiče, sadrži ona i nehotično, ali vrlo dragocjeno priznanje g. dra, naime da »primitivan čovjek« zaista kulturnije shvaća brak negoli t. zv. »diferensiraniji ljudi«. Zdravo shvaćanje je oduvijek znalo, da je »iustitia fundamentum regnorum«, da ljudsko društvo, kojega je jedan oblik i porodica, ne može živjeti od same hladne i ukočene pravednosti nego treba i tople, gipke ljubavi, ali i obratno, da je zlo i naopako po ljudsko društvo, ako njime vlada »ljubav«, koja ne zna i neće da zna za pravo. Za ovo drugo nam daje upravo klasičkih dokaza naša hrvatska povjesnica, kad nam pripovijeda o »ljubavi« Pešte i Beča. »Primitivni« je dakle čovjek »with his common sense« uistinu bolje opazio, da je preljubom dirnut sam čvrsti temelj porodične zajednice — pravednost, dok »diferensiraniji« toga ne opažaju, pa se zadržavaju kod povrede same ljubavi, te nalaze prema g. dru Bujasu glavni uzrok »loma braka« tek u »razočaranju«. Barem bi se dakle dalo raspravljati o tome, da li je ta »diferensiranost«, o kojoj je g. dr. Bujas tako samosvijesno govorio, evolucija na više i savršenije ili možda prije na niže...

Što se tiče druge tvrdnje ili »konstatacije činjenice«, opazili bismo tek to, da mi još nismo u boljševičkoj Rusiji, gdje je zakonski provedena potpuna jednakost čovjeka i žene i s obzirom na porodični auktoritet. Može biti, da

će to i k nama doći, ali zasad, Bogu hvala, još nije tako. A čudimo se, da g. dr. Bujas kao psiholog drži nemogućim spojiti ljubav i auktoritet. Jer i iskustvo na pr. roditelja i djece pokazuje, da se ondje, gdje je prave ljubavi, lakše i zapovijeda i lakše pokorava.

Općenito bismo o »savjetima« g. dra rekli, da su izuzevši netom spomenutu »koordinaciju« muža i žene prilično nevini (»do braka ne smije doći: a) bez poznavanja karaktera; b) bez ljubavi, koja je c) cijenjenje«). Ipak bismo primijetili, da nisu sasvim u stilu cijele »bračne teorije« g. doktora. U tom stilu bi bio na pr. savjet uvjeriti se, na kojem se »stepenu diferensiranosti« nalazi ženidbeni kandidat sâm, a na kojem »odabranica njegova srca«. I ako se utvrdi, da se jedno nalazi na stepenu »primitivca« ili »kršćanske Crkve«, a drugo na stepenu »diferensiranijih« ljudi, tad se može proreći, da će brak biti slabe sreće. Ako dakle odvraćamo od takovih veza, zapriječit ćemo jednu bračnu tragediju, a imat ćemo i posebno jamstvo, da je takav savjet uistinu pametan, jer ga daje i »kršćanska Crkva«, premda dolazi s protivne strane, u svojem kanonu 1065. §. 1., koji glasi: »Valja vjernike odvraćati od ženidaba s onima, koji su notorno odbacili katoličku vjeru, iako nisu pristali uz nekatoličku sektu, ili pripadaju društvima od Crkve osuđenima.«

Još bi možda bolje odgovaralo stilu izložene »bračne teorije«, kad bi se ženidbenim kandidatima dao savjet, e dadu ispitati na klinici, da ne strada »znanstveni niveau psihologijskih laboratorija«, sekreciju svoje epifize i hipofize, timusa i pankreasa itd., da li imaju »hiperfunkciju« ili »hipofunkciju«, te u kojem je omjeru njihovo djelovanje sa »sekrecijama mozga«. Moderna kirurgijska tehnika našla je već zgodne puteve i do epifize i hipofize, do kojih je drukčije radi velike možđane osjetljivosti dosta teško doći. Ali, ako bi to teže bilo, možda će biti dosta studirati rast kandidata i razvitak spolne zreteže bilo, možda će biti dosta studirati rast kandidata i razvitak spolne zrelosti, pa će se lako moći štogod zaključkom izvesti i za djelovanje rečenih organa i njihovih hormona. Svakako će i u tom slučaju biti pri ruci »egzaktni« objektivni podaci, koji se ne daju pretvaranjem ili izdavanjem za bolje, nego što jest, sakriti, i tako će se moći izbjeći barem u mnogo slučajeva »glavnom uzroku loma braka« kod »diferensiranijih ljudi«, naime — razočaranju...

* *
*

Možda će se g. dru Bujasu pričiniti, da je naša kritika njegova predavanja ipak previše »negativna«. Svakako bi i nama bilo mnogo draže, da je g. dr. sâm dogledao logičke posljedice »svojega mišljenja«, jer ga tada sigurno ne bismo opetovano zatekli s njime u sukobu, niti bi on s onolike visine gledao na »nediferensiranost« »kršćanske Crkve« i njezinih vjernika. Zamjerit nam svakako ne će, jer mi smo »njegovu mišljenju« suprotstavili »svoje mišljenje« odnosno mišljenje katoličke t. j. objektivne znanosti, a nakana nam je bila samo učiniti uslugu istini i znanosti, kojima i g. dr. Bujas već po svojem zvanju služi.

G.

☞ **Radi posebnog značaja ovog broja ne donosimo ostalih rubrika!**

»ŽIVOT« izlazi 10 puta godišnje na 48 stranica. — Urednik: Karlo Grimm D. I. — Vlasnik: Kolegij Družbe Isusove u Zagrebu, A. Alfirević D. I. — Tiskom »Glasnika Srca Isusova« — K. Grimm D. I.